

Michał Grygiel

Die Besiedlung der Tyniec-Gruppe in Zagórzyce, Landkreis Kazimierza Wielka

Osadnictwo ludności grupy tynieckiej w Zagórzycach, pow. Kazimierza Wielka

Zusammenfassung

Während der systematischen archäologischen Untersuchungen, die man in der letzten Zeit in Zagórzyce, Kr. Kazimierza Wielka, durchgeführt hat, wurde ein neuer Siedlungskomplex der Bevölkerung der Tyniec-Gruppe, die die Lössgebiete in der Gegend von Kraków bewohnte, entdeckt. Die Voruntersuchung zahlreichen Materialien aus der FdSt. 1 verweisen auf zwei zu verschiedenen Zeitpunkten bestehende, kleine Siedlungen. Die ältere, mittellatènezeitliche Siedlung bewohnte keltische Bevölkerung. In der jüngeren vorrömischen Eisenzeit wurde hier eine Siedlung der Przeworsk-Kultur gegründet, die eine große Sammlung handgemachter Keramik lieferte. Hinzu kommt eine kleine Zahl von spätkeltischen Importen, darunter einige Exemplare scheibengedrehter, weiß-rot bemalter Keramik, die vermutlich aus Töpfereien stammen, die am Ende der Latènezeit in der Umgebung von Krakau wirkten.

Keywords: Tyniec-Gruppe; Przeworsk-Kultur; Latènezeit; Krakauer Lössgebiet; Kelten.

Podsumowanie

Podczas prowadzonych w ostatnim czasie systematycznych badań archeologicznych w Zagórzycach, pow. Kazimierza Wielka odkryto kolejny zespół osadniczy ludności grupy tynieckiej, zamieszkującej tereny lessów podkrakowskich. Wstępna analiza materiałów odkrytych na stanowisku 1 wskazuje, że należy łączyć je z dwoma funkcjonującymi w różnym czasie niewielkimi osadami. Starszą z nich zamieszkiwała w okresie środkowolateńskim ludność pochodzenia celtyckiego. W młodszym okresie przedrzymskim powstało tu nowa osada, założona przez ludność kultury przeworskiej. Należy z nią łączyć duży zbiór ręcznie lepionej ceramiki, a także niewielką liczbę importów późnoceltyckich, w tym fragmenty ceramiki toczonej, pochodzącej najpewniej z pracowni garncarskich działających u schyłku okresu lateńskiego w okolicach Krakowa.

Keywords: Grupa tyniecka; kultura przeworska; okres lateński; lessy podkrakowskie; Celtowie.

In der Mittel- und Spätlatènezeit wurden die Lössgebiete in der Gegend von Krakau durch die Bevölkerung der Tyniec-Gruppe bewohnt. Die damit verbundenen Funde gruppieren sich auf den Lössböden in der Gegend von Krakau und am Unterlauf des Dunajec. Einen wesentlichen Teil der Bevölkerung der Tyniec-Gruppe bildeten die Kelten. Ihre ursprünglichen Wohnsitze hatten sie – bevor sie am Oberlauf der Weichsel erschienen – vermutlich in Oberschlesien beziehungsweise im mittleren Donaugebiet gehabt, das sich unter dem Einfluss der Latène-Kultur befand. Als Mitschöpfer der Tyniec-Gruppe gilt auch die Bevölkerung der frühen Przeworsk-Kultur, die ins westliche Kleinpolen aus dem weiter nördlich gelegenen Polnischen Tiefland kam. Ein Hinweis auf die Koexistenz dieser unterschiedlichen Kulturgruppen sind zahlreiche Siedlungsfundstellen. Die Materialien der Latène-Kultur, die meist durch interregionale, aus der breiten Zone der keltischen Siedlungsgebiete im mittleren Donaugebiet stammende Formen vertreten waren, begleitete an diesen Fundstellen die Komponente charakteristischer, handgemachter Keramik der frühen Przeworsk-Kultur und die für diese Kultur typischen Formen von Metallgegenständen aus der mittleren und späten Stufe der jüngeren vorrömischen Eisenzeit. Der Anteil der Materialien, die die Latène- bzw. Przeworsk-Kultur vertreten, ist an einzelnen Fundstellen und in einzelnen Befunden unterschiedlich. Seltene Erscheinung sind im Fall der Siedlungen der Tyniec-Gruppe die Grabfunde. Die ältesten unter ihnen, in die beginnende Mittellatènezeit datierend, bestehen meist aus einzelnen, keltischen, auf den Gebieten rund um Krakau streuenden Brandbestattungen. Erst in der Spätlatènezeit tauchen kleine Gräberfelder mit deutlichem ‚Przeworsk‘-Charakter auf. Einen Teil von ihnen benutzte man ununterbrochen bis in die frühe Römische Kaiserzeit.¹

Detailliert wurde bisher die Besiedlung der Tyniec-Gruppe auf dem Gebiet von Krakau und in der nahen Umgebung der Stadt untersucht.² Man besitzt entschieden weniger Informationen über das östliche Grenzland dieser Kulturgruppe, das sich deutlich auf den Lössgebieten zwischen den Flüssen Nida und Nidzica abzeich-

W środkowym i późnym okresie lateńskim obszary lessowe w okolicach Krakowa zamieszkiwały społeczności grupy tynieckiej. Znaleźiska związane z tą jednostką grupują się na lessach Niecki Nidziańskiej, na obrzeżu Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej w okolicach Krakowa, na obszarze Pogórza Wielickiego oraz w dolnym biegu Dunajca. Istotną część populacji grupy tynieckiej stanowili Celtowie, którzy przesiedlili się nad górną Wisłę zapewne z terenów Górnego Śląska lub ziem położonych w dorzeczu środkowego Dunaju objętych zasięgiem kultury lateńskiej. Za jej współtwórców uznaje się również ludność wczesnej kultury przeworskiej, która napłynęła do zachodniej Małopolski przypuszczalnie z macierzystych obszarów tej kultury położonych dalej na północ, na Niziu Polskim. Na współistnienie tych różnych kulturowo grup ludności wskazują liczne stanowiska osadowe, na których materiałem kultury lateńskiej, reprezentującym zazwyczaj formy interregionalne pochodzące z szerokiej strefy osadnictwa celtyckiego w dorzeczu środkowego Dunaju, towarzyszyła komponenta charakterystycznej, ręcznie lepionej ceramiki ‚wczesnoprzeworskiej‘ oraz typowe dla tej kultury formy zabytków metalowych ze środkowej i późnej fazy młodszego okresu przedrzymskiego. Udział materiałów ‚lateńskich‘ i ‚przeworskich‘ kształtuje się różnie na poszczególnych stanowiskach i w poszczególnych obiektach. Osadom grupy tynieckiej towarzyszą nieliczne znaleziska sepulkralne. Najstarsze z nich, datowane na początek środkowego okresu lateńskiego, to zwykle pojedyncze, ciałopalne pochówki celtyckie rozproszone na obszarach położonych wokół Krakowa. Dopiero w późnym okresie lateńskim ludność tego ugrupowania rozpoczęła zakładać spotykane na większym terytorium niewielkie nekropole o wyraźnie ‚przeworskim‘ charakterze, z których część użytkowano nieprzerwanie w głąb wczesnego okresu rzymskiego.¹

Szczegółowo rozpoznano dotychczas osadnictwo grupy tynieckiej na terenach położonych w obrębie Krakowa i w jego bliskim sąsiedztwie.² Zdecydowanie mniejsza ilość informacji odnosi się do znalezisk ze wschodniego pogranicza tego ugrupowania, wyraźnie zarysowanego na obszarach lessowych międzyrzeczca Ni-

1 Woźniak 1970, 105–149; Woźniak 1974; Woźniak 1981, 248–263; Woźniak 1992; Woźniak 1996; Woźniak 2004; Godłowski 1977; Godłowski 1985; Godłowski 1995; Woźniak und Poleska 1999; Rudnicki 2005b; Rudnicki 2009; Poleska 2006; Dziegielewska und Dziegielewski 2008; Dulęba 2009.

2 Woźniak 1990; Poleska 2006, dort ältere Literatur.

1 Woźniak 1970, 105–149; Woźniak 1974; Woźniak 1981, 248–263; Woźniak 1992; Woźniak 1996; Woźniak 2004; Godłowski 1977; Godłowski 1985; Godłowski 1995; Woźniak i Poleska 1999; Rudnicki 2005b; Rudnicki 2009; Poleska 2006; Dziegielewska i Dziegielewski 2008; Dulęba 2009.

2 Woźniak 1990; Poleska 2006, tam starsza literatura.

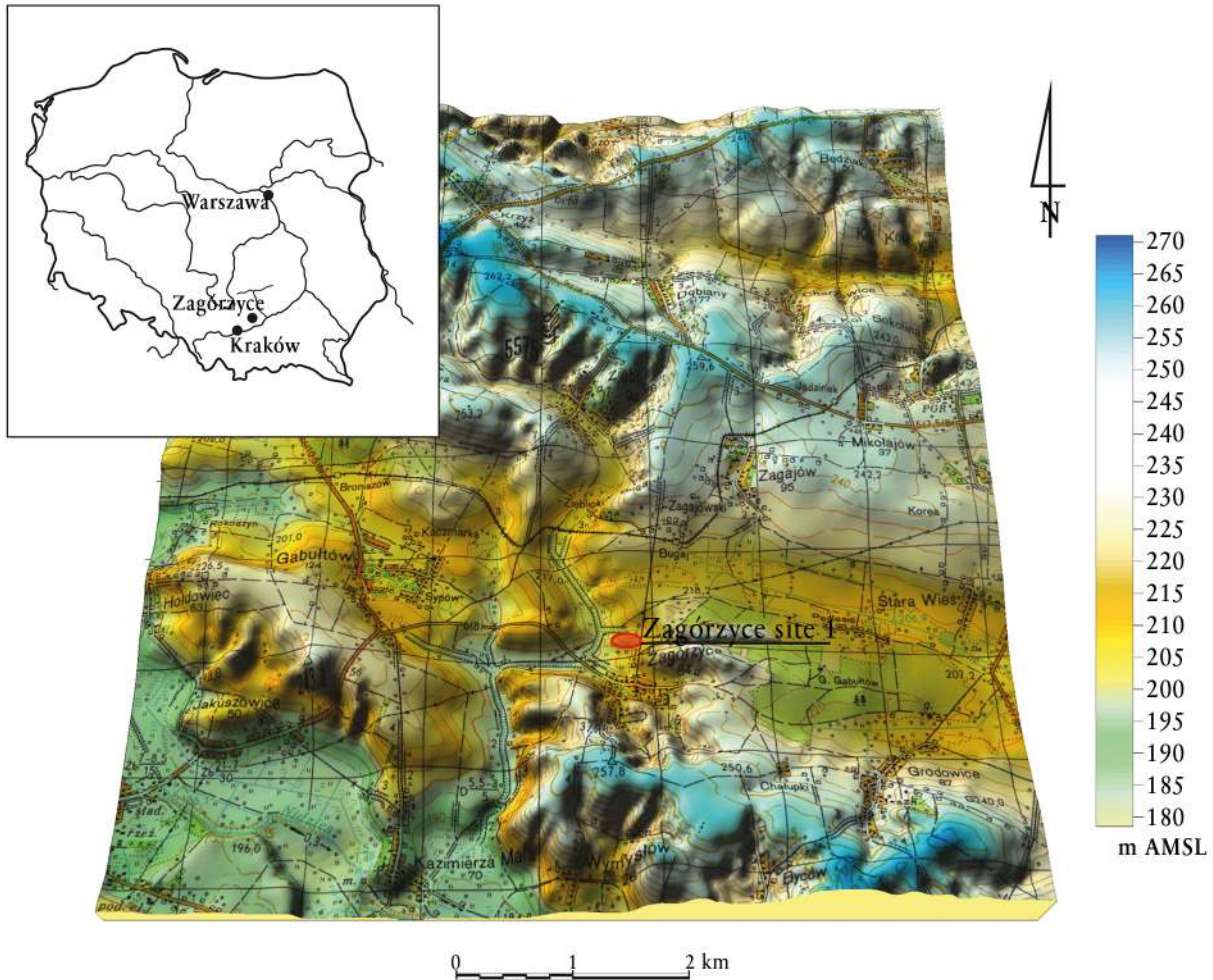

Abb. 1 Der Fundplatz in Zagórzycy, Lkr. Kazimierza Wielka.

Ryc. 1 Położenie stanowiska 1 w Zagórzycach, pow. Kazimierza Wielka.

net. Aus diesem Gebiet (namentlich sind es Landkreise Pińczów und Kazimierza Wielka) stammen nur einige, wenige erkannte Siedlungsfundstellen in Pełczyska (Fdst. 1–4),³ Michałowice, Charbinowice (Fdst. 1)⁴ und Jakuszowice (Fdst. 2)⁵ und zwei kleine Gräberfelder: Eines davon befindet sich im schon erwähnten Dorf Pełczyska (Fdst. 6),⁶ das zweite in Stradów (Fdst. 4).⁷ Weitere Siedlungsfunde auf diesem Gebiet, die mit der Bevölkerung der Tyniec-Gruppe verbunden waren, sind die Folge von seit über einem Dutzend Jahren systematisch geführten Untersuchungen an den Fundstel-

dy i Nidzicy. Pochodzi stąd zaledwie kilka rozpoznanych w niewielkim stopniu stanowisk osadowych zlokalizowanych na terenach powiatów pińczowskiego i kazimierskiego w Pełczyskach (st. 1–4),³ Michałowicach, Charbinowicach (st. 1)⁴ i Jakuszowicach (st. 2)⁵ oraz dwa niewielkie cmentarzyska, z których jedno zbadano we wspomnianych Pełczyskach (st. 6),⁶ drugie położone jest w Stradowie (st. 4).⁷ Kolejne na tym obszarze znaleziska osadowe związane z ludnością grupy tynieckiej odkryto na badanych systematycznie od kilkunastu lat stanowiskach archeologicznych w miejscowości Zagórzycy.

3 Rudnicki 1996.

4 Unpublizierte Sammlung des Instituts für Archäologie der Jagiellonen-Universität.

5 Godłowski 1986; Czapla 1994; Byrska 2001.

6 Rudnicki 2005a; Rudnicki 2009.

7 Gajewski und Woźniak 2000.

3 Rudnicki 1996.

4 Niepublikowane zbiory Instytutu Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego.

5 Godłowski 1986; Czapla 1994; Byrska 2001.

6 Rudnicki 2005a; Rudnicki 2009.

7 Gajewski i Woźniak 2000.

Abb. 2 Ausgrabung in Zagórzycach: a – Blick auf Fundplatz 1; b – Geschätzte Ausdehnung von Fundplatz 1 mit eingetragenen untersuchten Flächen; c – Grabung 2003; d – Grabung 2004; e – Grabung 2006; f – Grabung 2007.

Ryc. 2 Badania wykopaliskowe w Zagórzycach: a – widok stanowiska; b – szacowana powierzchnia stanowiska; c – sezon wykopaliskowy 2003; d – sezon wykopaliskowy 2004; e – sezon wykopaliskowy 2006; f – sezon wykopaliskowy 2007.

len im Ort Zagórzycach, Landkreis Kazimierza Wielka,⁸ im Tal des kleinen Flusses Zagórzanka, der ein linker Nebenfluss der mittleren Nidzica ist (Abb. 1). Beachtenswert ist vor allem das zahlreiche Fundmaterial, das man an der am genauesten untersuchten Fundstelle 1 gewonnen hat. Sie nimmt fast die ganze Fläche einer kleinen, heute landwirtschaftlich genutzten, mehrere Hektar umfassenden Lössbodenerhebung ein, die zum Teil mit Sandformationen gedeckt und von drei Seiten mit feuchten Senken umgeben ist. Die höchste Partie dieser Geländeform wurde großflächig (ca. 3000 m²) untersucht. In ihrem Bereich stieß man auf Relikte eisenzeitlicher Besiedlung, die mit der Pommerschen Kultur, der Tyniec-Gruppe und der Przeworsk-Kultur verbunden waren (Abb. 2–3).⁹

Mit den Anfängen der Tyniec-Gruppe sind die an der Fundstelle 1 entdeckten Relikte einer kleinen Sied-

ce, pow. Kazimierza Wielka,⁸ znajdujących się w dolinie niewielkiego ciekę wodnego – Zagórzanki, będącej lewostronnym dopływem środkowej Nidzicy (ryc. 1). Na uwagę zasługują zwłaszcza bogate materiały pozyskane z najlepiej rozpoznanego stanowiska 1 zajmującego niemal całą, użytkowaną obecnie rolniczo, powierzchnię niewielkiego, kilkuhektarowego garbu lessowego, pokrytego częściowo utworami piaszczystymi, ograniczonego z trzech stron podmokłymi obniżeniami. Najwyższa partia tej formy terenowej została zbadana wykopami archeologicznymi o łącznej powierzchni około 30 arów, w obrębie których natrafiono na pozostałości kilku osad z epoki żelaza związanych z kulturą pomorsko-kloszową, grupą tyniecką oraz kulturą przeworską (ryc. 2–3).⁹

Z początkowym etapem istnienia grupy tynieckiej łączyć należy odkryte na stanowisku 1 pozostałości niewielkiej osady składające się niemal wyłącznie z kilku

8 Die Untersuchungen wurden im Auftrag des Instituts für Archäologie der Jagiellonen-Universität durchgeführt.

9 Grygiel und Pikulski 2006; Grygiel, Pikulski und Trojan 2009; Grygiel, Pikulski und Trojan 2011; Grygiel 2012.

8 Badania prowadzone z ramienia Instytutu Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego.

9 Grygiel i Pikulski 2006; Grygiel, Pikulski i Trojan 2009; Grygiel, Pikulski i Trojan 2011; Grygiel 2012.

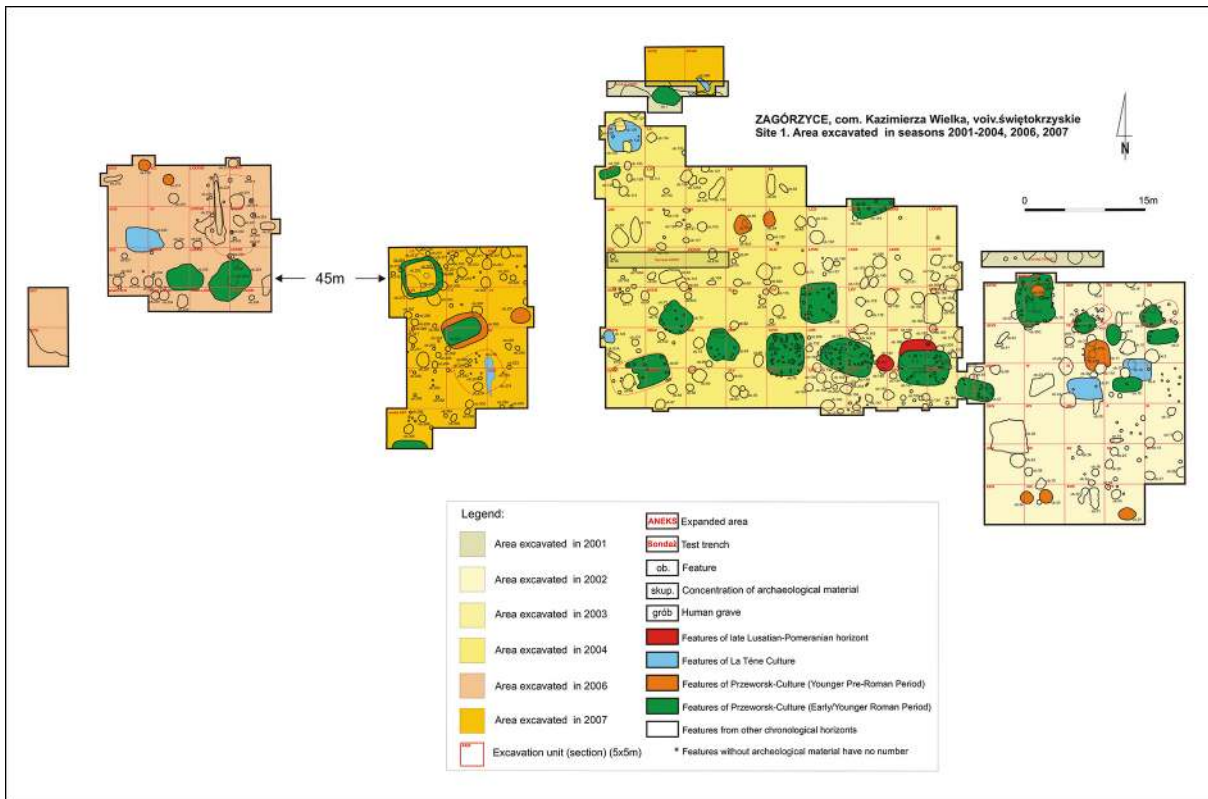

Abb. 3 Zagórzycy Fdpl. 1: Plan der untersuchten Flächen mit den zu besprechenden eisenzeitlichen Befunden.

Ryc. 3 Zagórzycy st. 1. Plan wykopów z zaznaczonymi obiektami z epoki żelaza.

lung in Verbindung zu setzen. Sie bestanden fast ausschließlich aus einigen, auf großer Fläche zerstreut liegenden, viereckigen Grubenhäusern, deren Fläche von 10 bis 16 m² betrug und die bis zu einem Meter in die Erde eingetieft waren. Auf ihren Sohlen konnte man in den meisten Fällen Überbleibsel von ostwestlich angeordneten Stützpfosten der oberirdischen Konstruktion feststellen (Abb. 4, 5, 6). Manche Befunde knüpfen ziemlich exakt an die Überreste von Gebäuden an, die sehr charakteristisch für die keltischen Siedlungen in Mähren und im mittleren Donaugebiet sind (vgl. Meduna 1980). Ein Indiz für die keltische Abstammung der Bevölkerung, die Zagórzycy bewohnt hatte, sind ebenfalls zahlreiche und unterschiedliche Materialien (u. a. Keramik, Glas- und Metallgegenstände), die sowohl aus Befunden als auch aus der Kulturschicht stammen.

Unter der keltischen Keramik befindet sich eine beträchtliche Sammlung von Drehscheibenware. Meist sind es Teile von Schüsseln und Terrinen mit glatter cremefarbener oder grauer Oberfläche ohne sichtbare Magerung (Taf. 1) und graphitierte Situlen mit stark verdicktem Rand, unter dem sich häufig als Verzierung

rozproszonych na dużym obszarze budynków o czworokątnych przyziemiach o powierzchni od 10 do 16 m², zagłębionych w podłoże maksymalnie do poziomu 1 metra. W ich dnach czytelne są przeważnie pozostałości po słupach wspierających konstrukcję naziemną założenia, rozmieszczonych na osi wschód-zachód (ryc. 4, 5, 6). Obiekty te nawiązują w niektórych przypadkach dość ściśle do pozostałości budynków spotykanych powszechnie na osadach celtyckich z terenów Moraw i przyległych części dorzecza środkowego Dunaju (por. Meduna 1980). Na celtyckie pochodzenie ludności zamieszkującej w Zagórzycach wskazują też bogate i zróżnicowane materiały ruchome, w tym ceramika, wyroby szklane oraz przedmioty metalowe, odkryte zarówno w obrębie zasypanek obiektów, jak i luźno na stanowisku.

Wśród ceramiki celtyckiej znajduje się pokaźny zbiór fragmentów naczyń wykonanych przy użyciu koła garncarskiego. Są to przeważnie części mis i waz o gładkich, kremowych lub szarych powierzchniach bez widocznej domieszki schudzającej (tabl. 1) oraz situle z wydatnie pogrubionym brzegiem, często zdobione pod krawędzią listwą plastyczną i umieszczonym na brzuś-

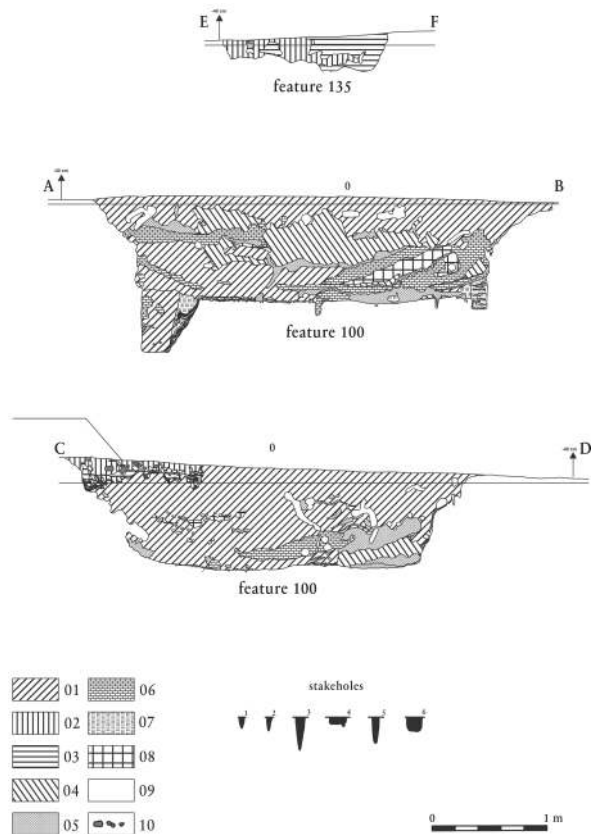

Abb. 4 Zagórzycze Fdpl. 1: Profilschnitte von Bef. 100 (Tynieć-Gruppe). 1 – dunkelbraun-grauer Humus; 2 – sandiger Humus; 3 – sandiger Humus mit Hitzespuren; 4 – dunkelgrauer Sand; 5 – hellgrauer Sand; 6 – gelber Sand; 7 – hellgelber Löss; 8 – grünlicher Ton; 9 – Tiergänge; 10 – Steine (Bef. 135 u. 136 – frühmittelalterliche Feuerstellen).

Ryc. 4 Zagórzycze stan. 1: Profile obiektu 90 (grupa tyniecka). 1 – ciemnobrunatno-szara próchnica ze spalenizną; 2 – jasnobrunatna spiaszczona próchnica; 3 – spiaszczona próchnica ze spalenizną; 4 – ciemnoszary piasek; 5 – jasnoszary piasek; 6 – żółty piasek; 7 – jasnożółty less; 8 – zielonkawa glina; 9 – kretowiny; 10 – kamienie (ob. 135 i 136 – paleniska wczesnośredniowieczne).

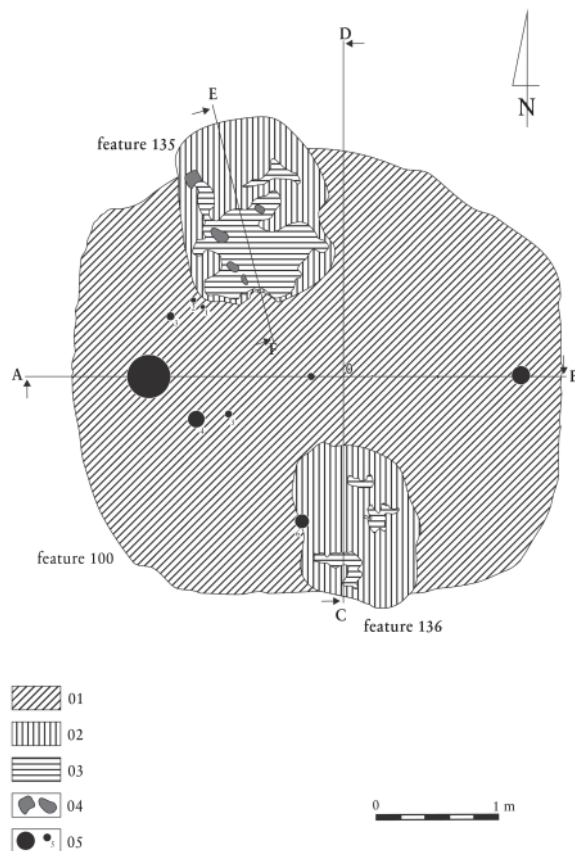

Abb. 5 Zagórzycze Fdpl. 1: Plan von Bef. 100 (Tynieć-Gruppe). 1 – dunkelbraun-grauer Humus; 2 – sandiger Humus; 3 – sandiger Humus mit Hitzespuren; 4 – durchgebrannte Steine; 5 – hellgrauer Sand; 6 – Pfostenlöcher auf der Sohle des Befundes (Bef. 135 u. 136 – frühmittelalterliche Feuerstellen).

Ryc. 5 Zagórzycze stan. 1: Plan obiektu 100 (grupa tyniecka). 1 – ciemnobrunatna próchnica; 2 – spiaszczona próchnica; 3 – spiaszczona próchnica ze spalenizną; 4 – przepalony kamień; 5 – jasnoszary piasek; 6 – dolki postłupowe (ob. 135 i 136 – paleniska wczesnośredniowieczne).

eine plastische Leiste befindet. Am Bauch enthalten sie nicht selten ein senkrechtes Kammstichmuster (Abb. 7; Taf. 2). Reich vertreten ist auch die keltische handgemachte Keramik – fast ausschließlich morphologisch wenig differenzierte und mit geringer Sorgfalt gefertigte Formen von üblichen Gebrauchsgefäßen: halbkugelige Schüsseln mit nicht abgesetztem Rand, Töpfe mit wulstartigem Rand und Schälchen (Taf. 3). Die Oberflächen solcher Gefäße sind meist fleckig, uneben, knotig, ohne sichtbare Spuren der Glättung. Als Magerungszusatz wurden verschiedene Fraktionen von grobkörnigem Sand und Gestein bzw. Schamotte verwendet.

Mit der Siedlung hängt auch eine der im westlichen Klempolen größten Sammlungen keltischer Me-

cu pionowym ornamentem ‚grzebieniowym‘ zawierające w ściankach różną ilość domieszki surowca grafitowego (ryc. 7; tabl. 2). Licznie reprezentowana jest też celtycka ceramika ręcznie lepiona, wśród której wyróżnić można prawie wyłącznie mało urozmaicone morfologicznie i wykonane niezbyt starannie formy naczyń użytkowych – mis półkulistych o niewyodrębnionym brzegu, garnków z wałeczkowatą krawędzią oraz czarek (tabl. 3). Powierzchnie takich naczyń są zwykle plamiste, nierówne, gruzelkowate, bez widocznych śladów wygładzania. W ich ściankach widoczna jest domieszka różnej frakcji tłucznia mineralnego i szamotu.

Z osadą związany jest też jeden z największych w zachodniej Małopolsce zbiorów celtyckich zabytków

tallartefakte zusammen. Zum großen Teil besteht sie aus unterschiedlich gut erhaltenen Eisenfibeln. In den meisten Fällen handelt es sich um für die Tyniec-Gruppe typische, drahtförmige Fibeln vom Mittellatèneschema (Taf. 4. 1–6). Ein für die Gegend von Krakau besonders seltener Fund ist eine in Zagórzycy entdeckte Eisenfibel vom Frühlatèneschema (Taf. 4. 7) und eine Bronzefibele des Typs Mötschwil (Taf. 4. 8). Von der Fundstelle stammen auch zahlreiche Fragmente von eisernen und bronzenen Kettengürteln – hauptsächlich sind es Zwischenstücke und Glieder des Gürtels, sowie Endanhänger und Schließhaken (Taf. 4. 11–18). Im Fundstoff lassen sich Elemente identifizieren, die für die bronzenen Gürtel des schweizer, österreichisch-böhmischen und ungarischen Typs nach Josef Reitinger¹⁰ charakteristisch sind (Taf. 4. 11–14, 18), ferner Teile von Gürteln, die aus eisernen Achtergliedern des Typs B7 nach André Rapin¹¹ bestehen (Taf. 4. 16–17) sowie ein Fragment eines Gürtels (einer Kette) mit eng gedrehten Gliedern des Typs A5/7 (nach Rapin)¹² (Taf. 4. 15). Erwähnenswert ist auch die Entdeckung eines Fragments eines kleinen, mit plastischen Knubben verzierten Eisenarmringes, dessen Form in dem Schmuck der Gruppe ER-Z nach Jozef Bujna¹³ seine Entsprechung findet, und einer kleinen Menge keltischen Glasschmucks – es waren u. a. Fragmente von drei Armringen der Gruppen 8a, 8b und 8c nach Thea Elisabeth Haevernick¹⁴ (Taf. 4. 9) und einige Perlen (Taf. 4. 10).

Die genannten Metall- und Glasfunde vertreten meist Formen, die in der Latène-Kultur häufig als kurzlebige Erscheinungen gelten und für den mittellatènezeitlichen Zeithorizont charakteristisch sind. Diese Bemerkung gilt vor allem für die Eisenfibeln, unter denen man Exemplare unterscheiden kann, die an die keltischen Fibeln der Gruppen 13–15, 19 und 23 nach Rupert Gebhard anknüpfen und in den Stufen Lt C1 und Lt C2 verwendet wurden.¹⁵ Mit dieser Periode lassen sich ebenfalls die früher erwähnten Typen von Glasarmringen¹⁶ in Verbindung setzen, auch der kleine Eisenarmring mit Zierknubben, der zu den Formen gehört, die in den keltischen Gräbern der Stufe Lt C1

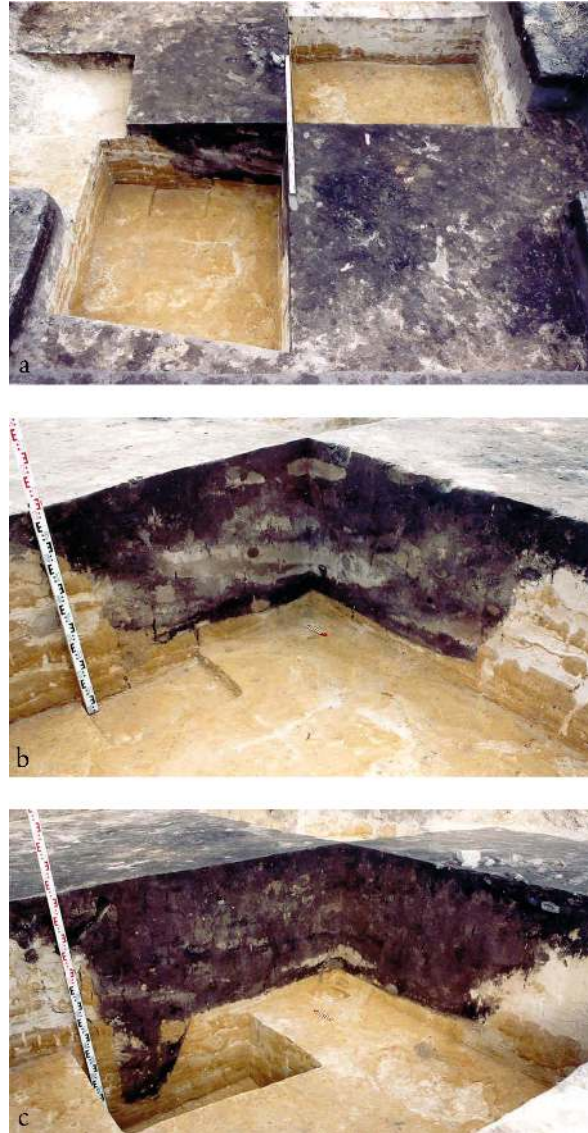

Abb. 6 Zagórzycy Fdpl. 1: Schnitte von Bef. 100 (Tyniec-Gruppe). a – Befund 100 bei maximaler Tiefe (Blick von Norden); b – südlicher u. westlicher Schnitt von Bef. 100; c – nördlicher u. östlicher Schnitt von Bef. 100.

Ryc. 6 Zagórzycy stan. 1: Profile obiektu 100 (widok od północy); a – widok na obiekt od północy; b – profil południowy i zachodni obiektu; c – północny i wschodni profil obiektu.

metalowych. Znaczną jego część stanowią zachowane w różnym stopniu fibule żelazne należące przeważnie do często spotykanych w materiałach grupy tynieckiej form drucikowatych o konstrukcji środkowolateńskiej (tabl. 4. 1–6). Do szczególnie rzadkich znalezisk na terenach podkrakowskich należy natomiast odkryta w Zagórzycach zapinka żelazna o konstrukcji wczesnolateńskiej (tabl. 4. 7) oraz brązowa fibula typu Mötschwil

10 Reitinger 1966, 205–214.

11 Rapin 1991, 359 Abb. 6.

12 Rapin 1991, 359 Abb. 6.

13 Bujna 2005, 116–117.

14 Haevernick 1960.

15 Gebhard 1991, 15–19, 22, 80–82.

16 Karwowski 1997, 50–52; Karwowski 2004, 65–74.

anzutreffen sind,¹⁷ und die Fibel des Typs Mötschwil, die allgemein als die Leitform der Stufe Lt C2 erachtet wird.¹⁸ Ähnlich lassen sich vielleicht auch die in Zagórzycze entdeckten bronzenen Elemente der Kettengürtel datieren. Sie gehören zwar zu Formen, die eine ziemlich lange Laufzeit besitzen, am häufigsten tauchen sie aber in Fundverbänden auf, die für die Endphase der Frühlatènezeit und für die Mittellatènezeit typisch sind.¹⁹ Dies gilt auch vollständig für Kettengürtel.²⁰ Eine frühere, Lt B2-zeitliche Datierung weist die Eisenfibel vom Frühlatèneschema auf, die ihre besten Entsprechungen in den vor allem in Frauengräbern vorkommenden Spangen der Gruppe EF-A.3 nach Bujna fand.²¹

Auf der Grundlage der Datierung der Metall- und Glasobjekte ist zu schließen, dass das Zeitfenster der keltischen Siedlung von Zagórzycze die Mittellatènezeit umfasst. Dem entspricht auch keramisches Material, in dem man Formen fand, die für die mährischen Siedlungen aus den Horizonten 3–5 nach Jiří Meduna (d. h. aus den Stufen Lt B2 und Lt C) charakteristisch sind.²²

In den Gruben von der Fundstelle 1 entdeckte man eine mehrere Hundert Fragmente von Tierknochen.²³ Ihre Zusammensetzung ist als typisch keltisch zu bezeichnen. Es dominieren in ihr die Überbleibsel kleiner Wiederkäuer (Schafe, Ziegen und Schweine), der Anteil von Rinderknochen ist nur gering.²⁴ Die Bestimmung des Schlachalters erlaubt uns, eine Rekonstruktion der Zuchtstrategien vorzunehmen, die durch die keltische Bevölkerung, die die Fundstelle einst bewohnte, angewendet wurden. Der kleine Prozentsatz von Knochen junger Individuen unter den Überresten von Rindern deutet an, dass man sie als Arbeits- bzw. Nutztiere hielt – als Zugkraft, vermutlich auch als Lieferanten von Milch. Im Falle der kleinen Wiederkäuer, d. h. der Schafe und der Ziegen, ließ sich feststellen, dass der Prozentsatz der

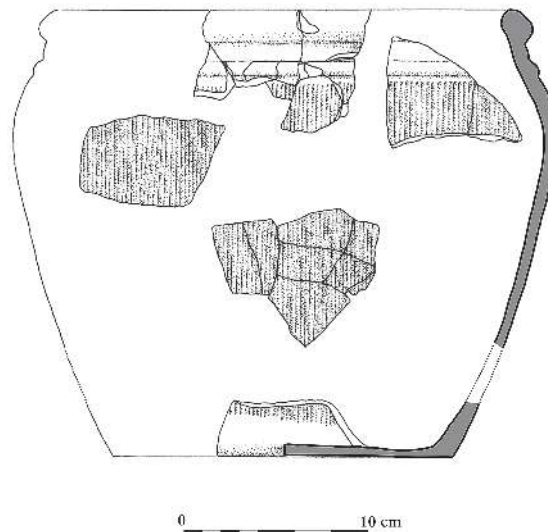

Abb. 7 Zagórzycze Fdpl. 1: Graphitton-Gefäß der Tynec-Gruppe aus der Kulturschicht.

Ryc. 7 Zagórzycze stan. 1: Naczynie gliniane grupy tynieckiej z domieszką grafitu z warstwy kulturowej.

(tabl. 4. 8). Ze stanowiska pochodzą też liczne fragmenty żelaznych i brązowych pasów łańcuchowych – głównie łączniki i ogniwa obwodu pasa oraz kilka wisiorów zdobiących koniec pasa i pojedyncze klamry (tabl. 4. 11–18). Wśród nich można wyróżnić elementy charakterystyczne dla brązowych pasów typu szwajcarskiego, austriacko-czeskiego i węgierskiego wg J. Reitingera¹⁰ (tabl. 4. 11–14, 18) oraz części pasów złożonych z żelaznych ósemkowatych ogniów typu B7 wg A. Rapina¹¹ (tabl. 4. 16–17) i fragment pasa-łańcucha o ciasno skręconych ogniwach typu A5/7 wg A. Rapina¹² (tabl. 4. 15). Wspomnieć też należy o odkrytym fragmencie niewielkiej bransolety żelaznej zdobionej plastycznie modelowanymi guzami zbliżonej do ozdób grupy ER-Z wg J. Bujny¹³ i o niewielkiej liczbie szklanych zabytków celtyckich, w tym fragmentach trzech bransolet grup 8a, 8b i 8c wg Th. Haevernick¹⁴ (tabl. 4. 9) oraz kilku zróżnicowanych paciorkach (tabl. 4. 10).

Wymienione zabytki metalowe i szklane reprezentują przeważnie formy uznawane za krótkotrwałe w środowisku kultury lateńskiej, charakterystyczne dla horyzontu czasowego obejmującego środkowy okres lateń-

17 Beispielsweise Čižmařová 2011, Taf. 41. 18; 42. 9; vgl. Datierung des Schmucks der Gruppe ER-Z nach Bujna 2005, 116–117.

18 Hodson 1968, 38; Polenz 1971, 34–35; Polenz 1978, 189, Abb. 5. 5–6; Gebhard 1991, 87, 95, Abb. 42; Márton 2004.

19 Reitingner 1966, 210; Stancik und Vaday 1971, 26; Jovanović 1983; Suter 1984, 85–86; Krämer 1985, 22; Gebhard 1989, 94, 101, 104, 107, Abb. 32. 5; 36. 17; 37. 3; 40. 21; Lauer mann 1989, 64; Rustoiu 2005; Rustoiu 2011, 167–168.

20 Reitingner 1966, 198–205; Rapin 1987; Waldhauser 1987, 34, Abb. 3. 9–12; Gebhard 1989, 90, Abb. 40, Merkmal 49; Rustoiu 2006, 44–47; Brandt 2001, 116.

21 Bujna 2003, 64–65, 93, Abb. 64.

22 Meduna 1980, 142–146, 148, Abb. 18–20, Tab. 2.

23 Gocman und Pieńkos 2012.

24 Vgl. Poleska 2006, 245.

10 Reitingner 1966, 205–214.

11 Rapin 1991, 359, ryc. 6.

12 Rapin 1991, 359, ryc. 6.

13 Bujna 2005, 116–117.

14 Haevernick 1960.

Überreste von Individuen, die vor dem Erreichen der morphologischen Reife geschlachtet wurden, nicht von der Norm abweicht. Man praktizierte wohl ein ökonomisches Modell der Tierhaltung, das eine harmonische Entwicklung der Population gewährleistete. Die Schweine wurden eine ziemlich lange Zeit am Leben gelassen, wohl mit der Absicht, möglichst viel Fett zu gewinnen.

An der Fundstelle in Zagórzycze blieben Funde aus der älteren Stufe der Spätlatènezeit (Lt D1), die in den Siedlungen der Tyniec-Gruppe sonst zahlreich auftreten, völlig aus.²⁵ Es ist vermutlich ein Zeugnis für eine Pause in der Besiedlung der Fundstelle zwischen dem Moment, als die keltische Siedlung geräumt wurde, und dem Zeitpunkt der Entstehung einer neuen Siedlung an derselben Stelle, deren Gründer ebenfalls die Bevölkerung der Tyniec-Gruppe war. Der archäologisch untersuchte Ausschnitt dieser letzten Siedlung setzte sich aus mehreren, voneinander entfernten, unterschiedlichen Objekten zusammen, zwei darunter waren Grubenhäuser. Eine besondere Beachtung verdient eines dieser Gebäude (Befund 11), das seinem Charakter nach deutlich von den Befunden abweicht, die mit der alten ‚keltischen‘ Siedlung verbunden waren. In der Sohle dieses nord-süd-gerichteten Grubenhauses befanden sich zwei hufeisenförmige Eintiefungen, deren Mächtigkeit einen guten Dutzend Zentimeter betrug, und unregelmäßige Pfostenlöcher, auf die sich die Wände und die Abdachung der ebenerdigen Konstruktion stützten. Drei weitere, flach gegründete Pfosten, die wohl mit derselben Konstruktion zusammenhängen, entdeckte man außerhalb des Gebäudes, an seiner nordwestlichen Flanke. Das hier besprochene Objekt entstand wohl nicht in einem Zug. Ein Indiz dafür sind deutlich erkennbare Schichten in der Befundverfüllung, die einen sich abhebenden, an den Boden angrenzenden Teil aufweisen. Als Bestätigung dienen ebenfalls die Ergebnisse der Analyse des keramischen Materials, die zeigen, dass die in den

ski. Uwaga ta dotyczy przede wszystkim zapinek żelaznych, wśród których można wyróżnić egzemplarze nawiązujące do fibul celtyckich grup 13–15, 19 i 23 wg R. Gebharda użytkowanych w fazach Lt C1 i Lt C2.¹⁵ Z tym okresem należy łączyć też wymienione wcześniej typy bransolet szklanych,¹⁶ a także niewielką bransoletę żelazną z ozdobnymi guzami należąca do form spotykanych w grobach celtyckich z fazy Lt C1¹⁷ oraz zapinkę typu Mötschwil uznawaną powszechnie za najbardziej typowy wyznacznik fazy Lt C2.¹⁸ Podobnie mogą być datowane odkryte w Zagórzycach brązowe elementy pasów łańcuchowych, należących wprawdzie do form o dość szerokiej chronologii, jednak najczęściej spotykanych w towarzystwie zabytków typowych dla schyłku wczesnego- i dla środkowego okresu lateńskiego.¹⁹ Z zabytkami datowanymi na wspomniany okres przeważnie współwystępują też żelazne pasy łańcuchowe, w tym formy, które wyróżniono w materiałach ze stanowiska 1.²⁰ Zapewne nieco starsza od pozostałych znalezisk jest żelazna zapinka o konstrukcji wczesnolateńskiej nawiązująca do fibul grupy EF-A.3 wg J. Bujny występujących w celtyckich grobach kobiecych na Słowacji w okresie odpowiadającym schyłkowi fazy Lt B2.²¹

Okres funkcjonowania osady celtyckiej w Zagórzycach, wyznaczony na podstawie chronologii związanych z nią zabytków metalowych i szklanych, przypadłby zatem głównie na środkowy okres lateński. Takiemu datowaniu nie przeczy charakter opisanej wcześniej ceramiki celtyckiej odkrytej na stanowisku, wśród której znajdują się formy nawiązujące do naczyń występujących na morawskich osadach kultury lateńskiej w horyzontach 3–5 wg J. Meduny synchronizowanych z fazami Lt B2 i Lt C.²²

W zasypiskach obiektów celtyckich ze stanowiska 1 odkryto liczący kilkaset fragmentów zbiór kości zwierzę-

15 Gebhard 1991, 15–19, 22, 80–82.

16 Karwowski 1997, 50–52; Karwowski 2004, 65–74.

17 Na przykład Čížmářová 2011, tab. 41. 18; 42. 9; por. datowanie ozdób grupy ER-Z wg J. Bujna 2005, 116–117.

18 Hodson 1968, 38; Polenz 1971, 34–35; Polenz 1978, 189, ryc. 5. 5–6; Gebhard 1991, 87, 95, ryc. 42; Márton 2004.

19 Reitinger 1966, 210; Stanczik i Vaday 1971, 26; Jovanović 1983; Suter 1984, 85–86; Krämer 1985, 22; Gebhard 1989, 94, 101, 104, 107, ryc. 32. 5; 36. 17; 37. 3; 40. 21; Lauer mann 1989, 64; Rustoiu 2005; Rustoiu 2011, 167–168.

20 Reitinger 1966, 198–205; Rapin 1987; Waldhauser 1987, 34, ryc. 3. 9–12; Gebhard 1989, 90, ryc. 40. cecha 49; Rustoiu 2006, 44–47; Brandt 2001, 116.

21 Bujna 2003, 64–65, 93, ryc. 64.

22 Meduna 1980, 142–146, 148, ryc. 18–20, tab. 2.

25 Poleska 2006.

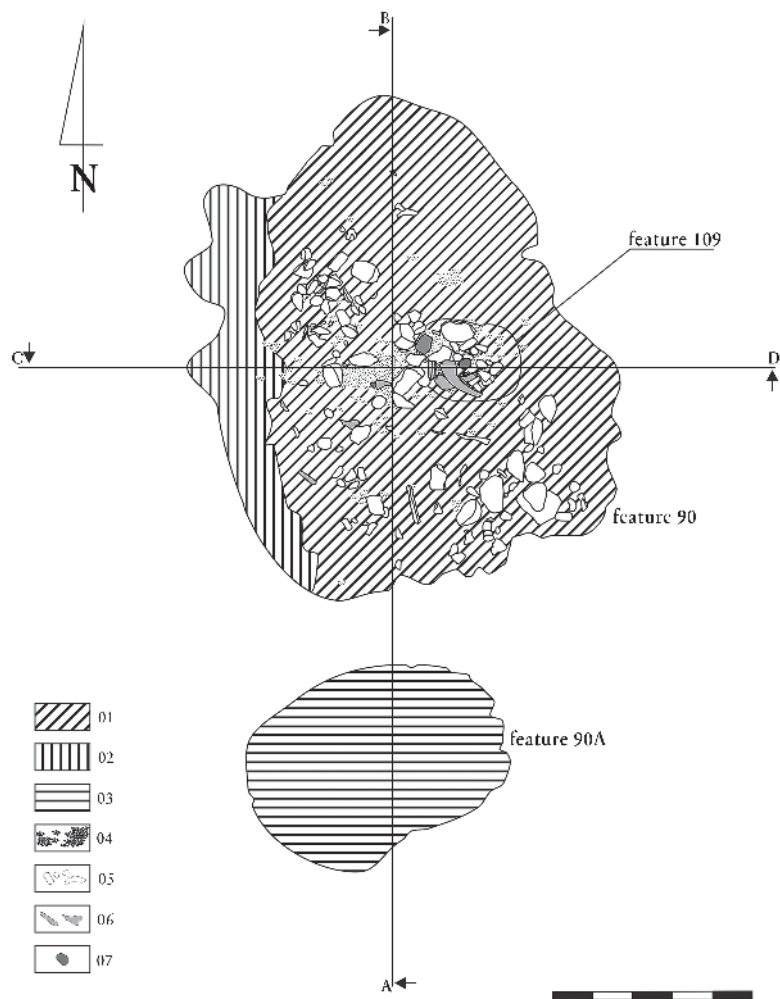

Abb. 8 Zagórzycze Fdpl. 1: Plan von Bef. 90 (Tyniec-Gruppe). 1 – dunkelbraun-grauer Humus mit Hitzespuren; 2 – hellbrauner sandiger Humus; 3 – sandiger Humus mit Hitzespuren; 4 – sandiger Humus; 5 – Lehm; 6 – durchgebrannte Steine; 7 – Tierknochen; 8 – Keramik (Bef. 90A u. 109 – Gruben aus anderen Siedlungshorizonten).

Ryc. 8 Zagórzycze stan. 1: Plan obiektu 90 (grupa tyniecka). 1 – ciemnobrunatno-szara próchnica ze spalenizną; 2 – jasnobrunatna spiaszczona próchnica; 3 – spiaszczona próchnica ze spalenizną; 4 – spiaszczona próchnica; 5 – glina; 6 – przepalony kamień; 7 – kości zwierzęce; 8 – ceramika (ob. 90A i 109 – obiekty o innej chronologii).

unteren und oberen Verfüllungsschichten gefundenen Fragmente von unterschiedlichen Gefäßen stammen.

Mit der beschriebenen Siedlung hängt auch ein Objekt zusammen, das man für den Überrest eines Ofens hält (Befund 24). Sein Grundriss ist oval und seine Maße betragen rund 140×200 cm. Im Profil zeichnet es sich als Eintiefung mit senkrecht abfallenden Wänden und einem flachen Boden ab, der ca. 85 cm in anstehenden Lössboden eingetieft wurde. In der geschichteten Verfüllung, die viel Holzkohle enthielt, entdeckte man eine annähernd kreisförmige, kompakte Anhäufung des Lehmfußbodens, deren Durchmesser rund 1 Meter betrug. Sie setzte sich aus eng aneinander liegenden Klumpen zusammen, die vermutlich ein Überbleibsel der ursprünglich oberirdischen Ofenkuppel waren. Man entdeckte in

cych o charakterze pokonsumpcyjnym.²³ Jego strukturę można określić jako typowo celtycką, gdyż dominują w nim szczątki małych przeżuwaczy – owiec i kóz oraz świni, przy niewielkim udziale kości bydła.²⁴ W oparciu o obserwacje wieku uboju wspomnianych gatunków zwierząt można podjąć próbę rekonstrukcji strategii hodowlanych stosowanych przez ludność celtycką zamieszkującą na omawianym stanowisku. Mały odsetek kości młodych osobników wśród szczątków bydła sugeruje, że było ono hodowane dla jego wartości przyzyciowych takich jak siła pociągowa, czy zapewne też pozyskiwanie mleka. W odniesieniu do małych przeżuwaczy, tj. owiec i kóz, wśród których stwierdzono nieodbiegający od normy odsetek szczątków osobników zabitych przed osiągnięciem dojrzałości morfologicznej, stosowano za-

23 Gocman i Pierikos 2012.

24 Por. Poleska 2006, 245.

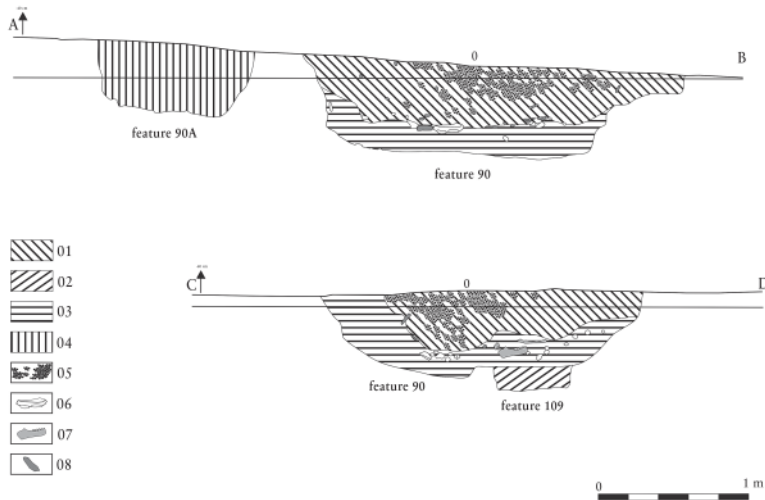

Abb. 9 Zagórzycze Fdpl. 1: Profilschnitte Bef. 90 (Tynieć-Gruppe). 1 – dunkelbraun-grauer Humus mit Hitzspuren; 2 – hellbrauner sandiger Humus; 3 – sandiger Humus mit Hitzspuren; 4 – sandiger Humus; 5 – Lehm; 6 – durchgebrannte Steine; 7 – Tierknochen; 8 – Keramik (Bef. 90A u. 109 – Gruben aus anderen Siedlungshorizonten).

Ryc. 9 Zagórzycze stan. 1: Profile obiektu 90 (grupa tyniecka). 1 – ciemnobrunatno-szara próchnica ze spalenizną; 2 – jasnobrunatna spiaszczona próchnica; 3 – spiaszczona próchnica ze spalenizną; 4 – spiaszczona próchnica; 5 – glina; 6 – przepalane kamienie; 7 – kości zwierzęce; 8 – ceramika (ob. 90A i 109 – obiekty o innej chronologii).

ihm wenige Keramikfragmente und Tierknochen. Auf dieser Grundlage lässt sich kaum präzise schlussfolgern, was die Funktion der ganzen Anlage war.

Beachtenswert ist auch das mit der Siedlung verbundene Befund 90, das vermutlich ein Überbleibsel einer Herdgrube ist. Seine Verfüllung, deren Mächtigkeit ca. 65 cm betrug, setzte sich aus zwei Teilen zusammen. Der obere Teil hatte eine unregelmäßige Form und war mit hellbraunem und hellgrauem Humus gefüllt. Der untere Teil war viereckig und seine Maße betragen ca. 200 × 200 cm. Er war mit dunkelbraunem Humus mit einem großen Anteil von Holzkohle gefüllt. In seinem Bereich fand sich ein Kranz aus teilweise durchgebrannten Steinen und die Mehrheit der zahlreichen entdeckten Keramikfragmente und Tierknochen (Abb. 8, 9, 10). In der Nachbarschaft des beschriebenen Objekts entdeckte man auch ein anderes, zerstörtes Objekt (Befund 89) mit Fragmenten von drei Gefäßformen, die sich zum größten Teil rekonstruieren ließen (Taf. 6).

In der ersten Einschätzung der ziemlich großen, in der Siedlung geborgenen Menge an Keramik, die viel größer als die der früher besprochenen mittellatènezeitlichen Funde ist, ist hervorzuheben, dass sie fast ausschließlich aus handgemachten Gefäßen besteht. Ihr Stil entspricht dem der frühen Przeworsk-Kultur. Zum großen Teil sind es dickwandige, eng- und weitmündige Töpfe, manchmal bis zum größten Bauchdurchmesser geraut (Taf. 5. 3–4; 6; 7. 2, 9; 8; 9. 2–3). Sie knüpfen an die Typen VI und VII an, die Teresa Dąbrowska auf der Grundlage der Analyse der Funde aus dem Przeworsk-

gewisse Modell chowu ekonomicznego mającego na celu harmonijny rozwój populacji. Świnie utrzymywane były przy życiu przez dłuższy czas prawdopodobnie w celu uzyskania jak największej ilości tłuszczu.

Mimo intensywnych poszukiwań na stanowisku w Zagórzycach nie natrafiono na materiały ze starszej fazy późnego okresu lateńskiego (Lt D1), występujące licznie na innych osadach grupy tynieckiej.²⁵ Świadczy to zapewne o istnieniu przerwy w zasiedleniu stanowiska, która rozdzielała moment opuszczenia osady celtyckiej i powstania na jej miejscu nowego osiedla założonego również przez ludność grupy tynieckiej. Zbadany wykopaliskowo fragment tego ostatniego składał się z kilku oddalonych od siebie, zróżnicowanych funkcjonalnie obiektów, w tym pozostałości dwóch budynków o przyziemiach zagłębionych w podłoże. Na szczególną uwagę zasługuje jeden z tych budynków (ob. 11) wyraźnie odbiegający charakterem od założeń związanych ze starszą osadą „celtycką”. W dniu jego przyziemia zorientowanego wzdłuż osi północ-południe znajdowały się dwa podkowiaste zagłębienia o miąższości kilkunastu centymetrów oraz rozmieszczone nieregularnie słupy po kilku słupach wspierających konstrukcję naziemną ścian i zadaszania. Kolejne trzy, płytko posadowione słupy związane zapewne z tą samą konstrukcją odkryto na zewnątrz przyziemia budynku, przy jego północno-zachodnim boku. Omawiany obiekt prawdopodobnie nie powstał w jednym momencie. Świadczyć może o tym jego wyraźnie uwarstwione zasypisko z wyodrębniającą się częścią przydenną, a także potwierdzają to wyni-

25 Poleska 2006.

Abb. 10 Zagórzycze Fdpl. 1: Planum und Schnitte von Bef. 90 (Tynieck-Gruppe). a – Bef. 90 bei maximaler Tiefe (Blick von Osten); b – durchgebrannte Steine und Tierknochen aus Bef. 90 (Blick von Südosten).

Ryc. 10 Zagórzycze stan 1: Plan i przekroje obiektu 90 (grupa tyniecka). a – obiekt 90 na maksymalnej głębokości (widok od wschodu); b – przepalony kamień i kości zwierzęce z obiektu 90 (widok od południowego wschodu).

Gräberfeld in Kamieńczyk definierte.²⁶ Unter ihnen gibt es einzelne Exemplare mit zwei Wulsthenkeln, die gewiss an die Gefäße des Typs VI.2 nach Dąbrowska anknüpfen (Taf. 7. 2; 9. 3). Daneben kommen auch zahlreiche Fragmente von dickwandigen Vorratsgefäßen vor. Ihre Form lässt sich aber nur in vereinzelt Fällen rekonstruieren (Taf. 8. 1). Die Ausführung der meisten Töpfe ist sehr unsorgfältig. Diese Bemerkung gilt u. a. für die Oberfläche der Gefäßwandungen. Sie weisen viele Unebenheiten auf, die im Prozess der Formung und dem Brand der Gefäße entstanden. Die Farbe der Oberfläche ist unterschiedlich, in keinem Fall gewinnt man aber den Eindruck, dass sie eine Folge gezielter Maßnahmen ist. Der für die Herstellung der Töpfe genutzte Ton wurde schwach aufbereitet. Als Magerungszusatz benutzte man (wohl ziemlich zufällig) Stein- und Keramikgrus.

²⁶ Dąbrowska 1997, 103–104.

ki rekonstrukcji i analizy licznego zbioru ceramiki odkrytego w obrębie obiektu, które wskazują na występowanie w części przydennej i stropowej fragmentów odmiennych form naczyń.

Z opisywaną osadą związany jest też obiekt interpretowany jako pozostałości pieca (ob. 24), posiadający w rzucie zarys owalny i wymiary około 140 × 200 cm, w przekroju rysujący się jako zagłębienie o pionowo opadających ściankach i płaskim dnie posadowionym na podłożu lessowym na głębokości około 85 cm. W jego warstwowanym zasypisku przesyconym drobkami węgla drzewnego zalegało w przybliżeniu koliste zwarte skupisko polepy o średnicy około 1 metra, złożone ze ściśle przylegających do siebie brył będących zapewne destruktem glinianej kopuły tworzącej pierwotnie naziemną część pieca. Znalaziono w nim też nieliczne fragmenty ceramiki oraz kości zwierzęcych, na podstawie których trudno wnioskować w sposób bardziej precyzyjny o funkcji całego założenia. Na uwagę zasługuje również związany z osadą ob. 90, będący zapewne pozostałością jamy paleniskowej. Jego wypełnisko o miąższości około 65 cm składało się z dwóch części – górnej o nieregularnym zarysie wypełnionej jasnobrunatną i jasnoszarą próchnicą oraz dolnej o kształcie czworokątym i wymiarach około 200 × 200 cm wypełnionej ciemnobrunatną próchnicą z dużą ilością węgla drzewnego, w obrębie której zalegał wieniec z częściowo przepalonych kamieni narzutowych oraz większość z licznie odkrytych fragmentów ceramiki i kości zwierzęcych (ryc. 8, 9, 10). W sąsiedztwie opisanego obiektu odkryto jeszcze jeden, zniszczony obiekt (ob. 89), w którym zalegały fragmenty trzech zrekonstruowanych w dużym stopniu form naczyń (tabl. 6).

Wstępna ocena dość dużego zbioru ceramiki związanego z osadą, o wiele liczniejszego niż omówione wcześniej znaleziska środkowolateńskie, wskazuje na obecność w nim prawie wyłącznie form naczyń ręcznie lepionych wykonanych w stylu charakterystycznym dla garncarstwa wczesnej kultury przeworskiej. Znaczna część z nich to grubościennie, pokryte niekiedy chropowaceniem do maksymalnej wydętości brzuśca, wąsko- i szerokooworowe garnki (tabl. 5. 3–4; 6; 7. 2, 9; 8; 9. 2–3), nawiązujące do form typów VI i VII T. Dąbrowskiej wyodrębnionych w materiałach z wczesnoprzeworskiego cmentarzyska w Kamieńczyku, pow. Wyszków.²⁶ Wśród

²⁶ Dąbrowska 1997, 103–104.

Wahrnehmbar ist manchmal eine bedeutende Asymmetrie solcher Formen und unsorgfältige Ausführung ihrer Ränder. In der Regel sind sie wellenförmig, unregelmäßig verdickt, an der Außenseite ziemlich willkürlich abgestrichen, in einer Art, die an die für die Przeworsk-Kultur charakteristische Facettierung erinnert. Eines besonderen Kommentars bedürfen die Wandungen der Töpfe, die in zweifacher Weise geraut sind. Zum Teil ist es eine ‚trockene‘ und feine Rauung. Um das erwünschte Ergebnis zu erreichen, benutzte man wohl eine dünnflüssige Tonlösung, die nach dem Brand an der Oberfläche des Gefäßes ein charakteristisches, unregelmäßiges, feines Netz von Unebenheiten hinterlässt. Zum Teil ist es aber eine ‚grobe‘, manchmal mit den Fingern geglättete Rauung. Diese erreichte man, wenn man die Oberfläche des leicht getrockneten Gefäßes mit einer schwächer verdünnten Mischung von Ton, Sand und organischen Substanzen (beide letzteren als Beigaben) bewarf, wodurch deutliche Verdickungen und Unebenheiten entstanden. Sporadisch erscheint an den Bäuchen der Töpfe eine Verzierung – z. B. verschiedene Kombinationen tief geritzter Linien oder Striche eines mehrzackigen Gerätes (Taf. 5. 3; 9. 2). Gebräuchliche Formen sind auch die in dem beschriebenen Material anwesenden Siebgefäße (Taf. 7) und Schüsseln mit nicht abgesetztem, meist nach innen gebogenem oder manchmal verdicktem und flach abgestrichenen Rand, die den Typ II.4 nach Dąbrowska vertreten (Taf. 5. 2; 7. 7–8, 11, 13).²⁷ Ihre fleckigen, nur nachlässig geglätteten und ohne Sorgfalt bearbeiteten Oberflächen weisen eine klumpige Struktur auf und enthalten viele Unebenheiten. Die Töpfermasse enthält Steingrus und (geringfügig) Schamotte. Ähnlich ausgeführt sind auch Fragmente tiefer Formen, die verschiedene Größe haben und deren Ränder sich nach innen neigen, z. B. eiförmige Töpfe sowie Schalen und halbkugelige Tassen, die sich kaum eindeutig identifizieren lassen (Taf. 5. 1; 7. 12, 14).

Deutlich seltener als die Gebrauchskeramik sind hingegen die dünnwandigen, schwarzgeglätteten Gefäße, die meist einen facettierten Rand haben. Ihre Innenseiten sind entweder sorgfältig ausgeführt und ihr Charakter erinnert an die Außenflächen oder sie weisen Spuren eines waagerechten Glättens (Abstreichens) mit einem ovalen Gegenstand auf. Die Töpfermasse wurde mit feinkörnigem Mineralgrus gemagert. In vielen Fällen ge-

nich wyróżnić można pojedyncze egzemplarze, u których z całą pewnością stwierdzono obecność dwóch wałeczkowatych uch, nawiązujące do naczyń typu VI.2 wg T. Dąbrowskiej (tabl. 7. 2; 9. 3). W omawianym zbiorze znajdują się też liczne, wyróżniające się znaczną grubością fragmenty ścianek garnków zasobowych, które jednak tylko w pojedynczych przypadkach dają podstawę do rekonstrukcji formy takich naczyń (tabl. 8. 1). Wykończenie garnków jest najczęściej bardzo niestaranne. Uwaga ta dotyczy między innymi sposobu potraktowania powierzchni ich ścianek, na których zauważalne są liczne nierówności powstałe w procesie formowania i suszenia naczyń. Barwa powierzchni jest zróżnicowana, w żadnym jednakże przypadku nie sprawia wrażenia by nadano ją celowo. Gлина użyta do wyrobu garnków została słabo przygotowana, schudzona dość przypadkowymi, jak się wydaje, domieszkami tłuczni kamiennego i ceramicznego. Zauważalna jest także niekiedy znaczna asymetria takich form oraz niedbałe przygotowanie ich krawędzi, które z reguły są pofalowane, nieregularnie pogrubione i ścinane dość dowolnie od strony zewnętrznej w sposób przypominający rozpowszechnione na ceramice wczesnej kultury przeworskiej facetowanie. Odrębnego komentarza wymaga wyraźnie zróżnicowane chropowacenie występujące na ściankach garnków. Ma ono dwojaki charakter: albo jest to chropowacenie ‚suche‘ i drobne, które zapewne wykonywano silnie rozwodnionym roztworem gliny tworzącym po wypale charakterystyczną, nieregularną siateczkę nierówności na powierzchni naczyń lub też jest to chropowacenie ‚grobe‘, niekiedy przyglądane palcami, wykonywane przez obrzucanie powierzchni podsuszonego naczynia bardziej związłą mieszką gliny z dodatkiem piasku i substancji organicznych tworzącą wyraźne zgrubienia i nierówności. Sporadycznie na brzuścach garnków pojawia się ornamentyka – np. zróżnicowane kombinacje głęboko rytych linii, czy pociągnięcia narzędzia wielozębne (tabl. 5. 3, 9. 2). Do form użytkowych należą też obecne w opisywanym materiale naczynia sitowate (tabl. 7. 10) oraz misy o niewyodrębnionym, przeważnie nachylonym do wnętrza lub niekiedy pogrubionym i płasko ściętym brzegu reprezentujące typ II.4 wg T. Dąbrowskiej (tabl. 5. 2; 7. 7–8, 11, 13).²⁷ Ich płamiste powierzchnie są niestarannie gładzone lub niedbale opracowane, z gruzelkowatą strukturą i licznymi nie-

27 Dąbrowska 1997, 102.

27 Dąbrowska 1997, 102.

lang eine Rekonstruktion größerer Partien bzw. fast ganzer Formen solcher Gefäße. Es gibt unter ihnen u. a. Tassen des Typs I, Schüsseln des Typs II.1/2 und Terrinen des Typs IV nach Dąbrowska²⁸ mit einem meist leicht verdickten, facettierten Rand des Typs c nach Dąbrowska (Taf. 10. 1–4, 6–8).²⁹ Vereinzelt treten auch Formen mit einem verdickten, nach außen facettierten Rand des Typs a oder b nach Dąbrowska auf (Taf. 10. 5, 9). Ein Teil dieser Gefäße besitzt kleine X-Henkel und weist für die Keramik der Przeworsk-Kultur in der jüngeren vorrömischen Eisenzeit charakteristische, geometrische Ritz- und Stichmuster in Form von schmalen Streifen auf. Manche Formen knüpfen deutlich an das Gefäßspektrum der Przeworsk-Kultur aus den anfänglichen Abschnitten der römischen Kaiserzeit an. Zu nennen ist hier unter anderem ein Fragment, das an die Schälchen des Typs VI.1 nach Teresa Liana anknüpft (Taf. 7. 1),³⁰ bzw. eine fast gänzlich erhaltene Terrine, die an die Formen des Typs II nach Liana erinnert (Taf. 9. 1).³¹

In Verbindung mit der jüngeren Siedlung der Tyniec-Gruppe steht auch eine kleine Gruppe keltischer Funde. Hauptsächlich sind es vereinzelte Fragmente von ‚grauen‘ und weiß-rot bemalten Drehscheibenwaren (Taf. 11. 9–12). Sie stammen vermutlich aus Produktionszentren in der Gegend von Krakau, in denen derartige Keramik in der Stufe Lt D2 und vielleicht noch am Anfang der römischen Kaiserzeit hergestellt wurde.³² Ein keltisches Erzeugnis ist ebenfalls die (wohl mit der Siedlung zusammenhängende) beschädigte ‚spätlatènezeitliche‘ Glasperle der Gruppe 25 nach Haevernick.³³ Sie wurde aus dunkelgrünem, mit einem feinen gelben Netz aus Opakglas verziertem Glas gefertigt (Taf. 11. 8). Dieses Altstück befand sich in der Verfüllung einer der Befunde vom Ende der frühen Römischen Kaiserzeit.

In der kleinen Gruppe der siedlungszeitgleichen Metallfunde befinden sich neben gängigen Formen von Eisenmessern mit einseitig abgesetztem Griffdorn auch einige unterschiedlich erhaltene Eisenfibeln. Die meisten von ihnen gehören den gewölbten Var. M und N nach Jozef Kostrzewski an (Taf. 11. 1–6),³⁴ die man all-

równościami. W masie garncarskiej znajduje się tłuczeń kamienny i niewielka ilość szamotu. Podobnie wykończone są fragmenty zróżnicowanej wielkości głębokich form o brzegu nachylonym do wnętrza, takich jak garnki jajowate oraz trudne do jednoznacznej identyfikacji czarki lub kubki półkuliste (tabl. 5. 1; 7. 12, 14).

Wyraźnie mniej liczne, niż ceramika użytkowa, są natomiast naczynia cienkościenne o starannie wyrównanych, wygładzonych i niekiedy czernionych powierzchniach zewnętrznych oraz zwykle dokładnie wymodelowanym brzegu wykończonym facetowaniem. Wnętrza takich naczyń są albo starannie dopracowane i przypominają swoim charakterem powierzchnie zewnętrzne lub też widoczne są na nich ślady poziomego przysładzania (ścianania) za pomocą obłego przedmiotu. Masa garncarska, z której wykonano tego rodzaju ceramikę, schudzona została starannie wysortowaną domieszką droбноziarnistego tłucznia mineralnego. W wielu przypadkach zrekonstruowano większe partie lub niemal całe formy naczyń cienkościennych. Są wśród nich między innymi kubki typu I, misy typu II.1/2 oraz wazy typu IV wg T. Dąbrowskiej²⁸ posiadające przeważnie nieznacznie pogrubiony, fasetowany brzeg typu c wg T. Dąbrowskiej (tabl. 10. 1–4, 6–8).²⁹ Pojedynczo występują też formy z brzegiem pogrubionym, fasetowanym od strony zewnętrznej typu a lub b wg T. Dąbrowskiej (tabl. 10. 5, 9). U części naczyń wspomnianych typów występują niewielkie, niekiedy ikosowate uszka wykończone fasetowaniem oraz charakterystyczna dla ceramiki kultury przeworskiej w młodszym okresie przedrzymskim delikatnie ryta i nakłuwana ornamentyka geometryczna ujęta w wąskie, dookolne pasmo ornamentacyjne. Niektóre z form zdradzają też wyraźne nawiązania do stylistyki ceramiki kultury przeworskiej z początkowych etapów okresu rzymskiego. Wymienić tu należy między innymi fragment naczynia nawiązującego do czarek typu VI. 1 wg T. Liany³⁰ (tabl. 7. 1) oraz zachowaną niemal w całości wagę zbliżoną do form typu II wg T. Liany (tabl. 9. 1).³¹

Z młodszą osadą grupy tynieckiej wiązać należy też niewielką ilość zabytków typowo celtyckich. Są to głównie nieliczne fragmenty naczyń wykonanych przy użyciu koła garncarskiego – ‚siwych‘ i zdobionych biał-

28 Dąbrowska 1997, 102–103.

29 Dąbrowska 1988, 15 Abb. 1.

30 Liana 1970, 440, Taf. I. 16.

31 Liana 1970, 439, Taf. II. 1–10, 13.

32 Woźniak 1990; Godłowski 1995; Poleska 2000; Poleska 2006, 35–50, 181–189, 257–258.; Rudnicki 2005b.

33 Haevernick 1960.

34 Kostrzewski 1919, 37, Abb. 23–24.

28 Dąbrowska 1997, 102–103.

29 Dąbrowska 1988, 15 ryc. 1.

30 Liana 1970, 440, tab. I.16.

31 Liana 1970, 439, tab. II.1–10,13.

gemein als Leitformen des späten Abschnitts der jüngeren vorrömischen Eisenzeit im europäischen *Barbaricum* anerkennt.³⁵ Eine der in Zagórzycze entdeckten Fibeln mit spätlatènezeitlicher Konstruktion, deren Bügel etwas niedriger ist und einen merklichen Knickpunkt aufweist (Taf. 11.7), gehört zu den seltenen Übergangsformen zwischen den Fibeln des Typs K und M nach Kostrzewski.³⁶ Die Chronologie solcher Fibeln wurde bisher nicht näher untersucht. Es ist dennoch davon auszugehen, dass ihre Laufzeit sich zumindest partiell mit dem Horizont der geknickten Fibeln und mit dem Anfang des Horizontes der geschweiften Fibeln deckte und somit der Wende der mittleren zur späten Stufe der jüngeren vorrömischen Eisenzeit bzw. dem Anfang der späten Stufe der jüngeren vorrömischen Eisenzeit entspricht.

Das Fehlen der Materialien aus der älterkaiserzeitlichen Stufe B1 an der Fundstelle 1 weist darauf hin, dass die Siedlung der Tyniec-Gruppe noch in der ausgehenden jüngeren vorrömischen Eisenzeit verlassen wurde.³⁷ In Zagórzycze entdeckte man keine Formen von Tracht- u. Schmuckaccessoires, die für die Wende der vorrömischen Eisenzeit und der römischen Kaiserzeit typisch waren und die man aus anderen Fundstellen in der Gegend von Krakau kennt. Zu erinnern ist hier etwa an die Fibeln der Typen O nach Kostrzewski³⁸ und A.18³⁹ bzw. die ältesten Formen von provinzialrömischen Spangen.⁴⁰

Die obigen Bemerkungen erlauben ein Bild der Wandlungen der Besiedlung der Tyniec-Gruppe in Zagórzycze zu skizzieren. Zum Teil bleibt es aber hypothetisch, weil es sich immer noch auf unvollständige Daten stützt. Dennoch lassen sich im Material zwei Besiedlungsphasen von unterschiedlichen kulturellen Fazies aussondern. In der älteren Phase, die die Mittellatènezeit umfasste, gab es vermutlich an der Fundstelle 1 eine kleine Siedlung mit deutlich keltischem Charakter. Es zeugen davon sowohl das Fundmaterial und die Befunde als auch das Tierknochenspektrum, das an das keltische Zuchtmodell anknüpft. Die Materialien aus dieser

rottem Malowung (tbl. 11. 9–12). Pochodzą one zapewne z podkrakowskich ośrodków wytwarzających tego typu ceramikę w fazie Lt D2 i być może jeszcze na samym początku okresu rzymskiego.³² Celtyckim wyrobem jest również związany prawdopodobnie z osadą uszkodzony „późnolateński” paciór szklany grupy 25 wg Th. Haevernick,³³ wykonany z ciemnozielonego szkła zdobionego żółtą siateczką ze szkła opakowego (tbl. 11. 8), odkryty na wtórnym złożu w zasypisku jednego z obiektów ze schyłku wczesnego okresu rzymskiego.

Wśród niewielkiej grupy zabytków metalowych pochodzących z okresu funkcjonowania osady, oprócz użytkowych form noży żelaznych o jednostronnie wyodrębnionym kolcu do rękojeści, znajduje się kilka zachowanych w różnym stopniu zapinek żelaznych. Większość z nich to egzemplarze o konstrukcji późnolateńskiej i wysoko wysklepionym, silnie wygiętym kabłąku należące do typów M i N wg J. Kostrzewskiego (tbl. 11. 1–6),³⁴ które uznaje się powszechnie za wyznaczniki późnej fazy młodszego okresu przedrzymskiego w europejskim *Barbaricum*.³⁵ Jedna z odkrytych w Zagórzycach fibul o konstrukcji późnolateńskiej, której kabłąk jest nieco niższy i niemal kolankowato wysklepiony, z wyraźnym jednakże zaokrągleniem na zgięciu (tbl. 11. 7), należy do rzadko spotykanych form przejściowych pomiędzy fibulami typu K i M wg J. Kostrzewskiego.³⁶ Chronologia takich zapinek nie była dotąd bliżej analizowana. Należy jednak sądzić, że okres ich występowania pokrywał się przynajmniej częściowo z horyzontem, w którym użytkowano równoległe zapinki typów K i M wg J. Kostrzewskiego, tj. z przełomem środkowej i późnej fazy młodszego okresu przedrzymskiego lub z początkami późnej fazy młodszego okresu przedrzymskiego.

Brak na stanowisku 1 znalezisk z długiego odcinka chronologicznego obejmującego fazę B1 okresu rzymskiego³⁷ pozwala sądzić, że istniejąca tu młodszą osadą grupy tynieckiej została opuszczona w okresie wcześniejszym. Najprawdopodobniej stało się to jeszcze przed końcem młodszego okresu przedrzymskiego, gdyż w Zagórzycach nie odkryto form zabytków metalowych ty-

35 Nylén 1955; Hachmann 1961; Godłowski 1985; Dąbrowska 1988; Dąbrowska 2008; Becker 1992; Völling 1995.

36 Kostrzewski 1919, 32–33, Abb. 17.

37 Grygiel und Pikulski 2006; Grygiel, Pikulski und Trojan 2009; Grygiel, Pikulski und Trojan 2011.

38 Kostrzewski 1919, 40 Abb. 25.

39 Almgren 1923.

40 Godłowski 1995, 84, 93, Abb. 4.

32 Woźniak 1990; Godłowski 1995; Poleska 2000; Poleska 2006, 35–50, 181–189, 257–258.; Rudnicki 2005b.

33 Haevernick 1960.

34 Kostrzewski 1919, 37, ryc. 23–24.

35 Nylén 1955; Hachmann 1961; Godłowski 1985; Dąbrowska 1988; Dąbrowska 2008; Becker 1992; Völling 1995.

36 Kostrzewski 1919, 32–33, ryc. 17.

37 Grygiel i Pikulski 2006; Grygiel, Pikulski i Trojan 2009; Grygiel, Pikulski i Trojan 2011.

Siedlung weichen nicht bedeutend von den Funden aus den keltischen Besiedlungszonen in Oberschlesien und aus dem mittleren Donauebiet ab. Es fehlt aber an Funden, die für die frühe Przeworsk-Kultur typisch sind. Dagegen zeichnet sich derartige Vergesellschaftung regelmäßig an mittelaltenezeitlichen Siedlungen der Tynieć-Gruppe ab, besonders auf der Terrasse am linken Ufer der oberen Weichsel im Krakauer Stadtteil Nowa Huta.⁴¹

In der Spätlatènezeit, vermutlich um ihre Mitte, entstand in Zagórzycy eine zweite Siedlung der Tynieć-Gruppe mit einem anderen Bebauungsmodell als in der älteren keltischen Siedlung. Gegründet wurde sie von einer Bevölkerung, die die handgemachte Keramik im Stil der Przeworsk-Kultur herstellte, und die sich der für diese Kultur typischen Formen der Metallerzeugnisse bediente. Die Anwesenheit so vieler Elemente der frühen Przeworsk-Kultur in einer Siedlung der Tynieć-Gruppe ist in der Gegend von Krakau keine besondere Erscheinung. In der östlichen Peripherie dieser Kulturgruppe, besonders auf dem Gebiet zwischen den Flüssen Nida und Nidzica, wo ebenfalls Zagórzycy liegt, sind nämlich Fundstellen aus der Spätlatènezeit bekannt, aus denen Materialien stammen, die vom starken Einfluss der frühen Przeworsk-Kultur zeugen, oder auch Funde, die ausschließlich dieser Kultureinheit zuzuschreiben sind. Es gibt darunter sowohl Siedlungen – z. B. solche, die noch älter als die Spätlatènezeit sind (Jakuszowice und Charbinowice)⁴² – als auch früher auf diesem Gebiet abwesende Gräberfelder (z. B. Stradów und Pelczyska),⁴³ auf denen Bestattungssitten der Przeworsk-Kultur herrschten.

Die Änderung des kulturellen (und in einem gewissen Grad auch ethnischen) Bildes der östlichen Peripherie der Tynieć-Gruppe in der Spätlatènezeit soll man wohl mit dem Zustrom der Ansiedler aus dem Gebiet der Przeworsk-Kultur in Verbindung bringen, d. h. aus dem Nida-Becken und der Sandomierz-Hochebene. Aus diesem Gebiet kamen vielleicht auch die Siedler, die sich am Ende der Latènezeit in Zagórzycy niedergelassen haben. Die zugewanderte Bevölkerung der Przeworsk-Kultur, die zum großen Teil ihre Kulturtradition behielt, unterhielt lebhaft Kontakte mit der restlichen keltischen Bevölkerung. Es zeugt davon nicht nur die

powych dla przełomu okresu przedrzymskiego i okresu rzymskiego spotykanych na innych stanowiskach w regionie podkrakowskim. Wspomnieć tu można chociażby zapinki typu O wg J. Kostrzewskiego,³⁸ fibule typu A 18,³⁹ czy najstarsze formy fibul pochodzenia prowincjonalno rzymskiego.⁴⁰

Powyższe uwagi pozwalają naszkicować po części hipotetyczny, bo wciąż oparty na niepełnych danych terenowych, obraz przemian osadnictwa grupy tyniećkiej w Zagórzycach. W okresie jego rozwoju można wyodrębnić dwie zasadnicze fazy, z którymi związane są materiały o nieco odmiennym obliczu kulturowym. W starszej z nich obejmującej środkowy okres lateński na stanowisku 1 istniała prawdopodobnie niewielka osada o wyraźnie celtyckim charakterze, czytelnym zarówno w formach zabytków ruchomych i obiektów wziemnych, jak i w odtworzonej strukturze stada hodowlanego, nawiązującej do modelu hodowli typowego dla terenów kultury celtyckiej. Materiały z tej osady nie odbiegają znacząco od znalezisk występujących na osiedlach celtyckich znanych z szerokiej strefy osadnictwa kultury lateńskiej obejmującej dorzecze środkowego Dunaju oraz Górny Śląsk. Można natomiast wśród nich zauważyć brak komponenty znalezisk typowych dla wczesnej kultury przeworskiej, towarzyszących właściwie nieodłącznie materiałom celtyckim na środkowolateńskich osadach grupy tyniećkiej, zwłaszcza tych zlokalizowanych na lewo-brzeżnej terasie górnej Wisły w Krakowie-Nowej Hucie.⁴¹

W ciągu późnego okresu lateńskiego, prawdopodobnie około jego połowy, w Zagórzycach powstała druga osada grupy tyniećkiej o nieco odmiennej, niż starsze osiedle celtyckie, zabudowie, założona przez ludność wytwarzającą ceramikę ręcznie lepioną w stylu charakterystycznym dla wczesnej kultury przeworskiej i posługującą się typowymi dla tej kultury formami zabytków metalowych. Obecność tak licznych elementów 'wczesnoprzeworskich' na osadzie grupy tyniećkiej nie jest zjawiskiem wyjątkowym w regionie podkrakowskim. Ze wschodnich peryferii tego ugrupowania, szczególnie z międzyrzecza Nidy i Nidzicy, gdzie położone są również Zagórzycy, znane są bowiem stanowiska z późnego okresu lateńskiego, z których pochodzą albo materiały świad-

41 Poleska 2006, 177–180, 259–260.

42 Godłowski 1986, 110–111; Czaplą 1994; Byrska 2001; unpublizierte Sammlung des Instituts für Archäologie der Jagiellonen-Universität.

43 Gajewski und Woźniak 2000; Rudnicki 2005a; Rudnicki 2009.

38 Kostrzewski 1919, 40 ryc. 25.

39 Almgren 1923.

40 Godłowski 1995, 84, 93, ryc. 4.

41 Poleska 2006, 177–180, 259–260.

lange Liste spätkeltischer Importe, die in Przeworsk-Fundkontexten auftreten, sondern auch die Spezifik örtlicher Nekropolen. Noch in der frühen römischen Kaiserzeit begegnet man auf ihnen rechteckigen Grabgärten (sog. ‚Graben-Objekten‘), die an übliche Anlagen aus keltischen Gräberfeldern der Spätlatènezeit (besonders in Westeuropa) klar anknüpfen.⁴⁴

Den Untergang der Tyniec-Gruppe in der Stufe B1 begleiteten bedeutende Umwandlungen des Besiedlungsbildes in der ganzen Lösszone in der Gegend von Krakau.⁴⁵ Dies gilt auch für Zagórzycze, wo es keinen Nachweis für eine Besiedlungskontinuität gibt. Erst in der Stufe B2, nach einer sichtbaren Besiedlungspause, gründete hier eine nächste Gruppe der Bevölkerung der Przeworsk-Kultur eine große Siedlung, deren reiche Überreste an der Fundstelle 1 untersucht wurden.⁴⁶ Rätselhaft sind die Ursachen der beträchtlichen Instabilität der Besiedlung, die man in Zagórzycze beobachtet. Teilweise hängt es mit dem weiteren Kontext der Besiedlungsänderungen auf den Lössgebieten in der Gegend von Krakau zusammen. Die sich hier abspielenden Veränderungen hatten wohl keinen drastischen Charakter. Spuren davon sind häufig Brandschichten und Zerstörungshorizonte, die man aber in der Siedlung in Zagórzycze nicht feststellen konnte. Der Hintergrund für die Veränderungen könnten die sich dynamisch ändernden wirtschaftlichen Bedingungen sein, die durch bestimmte klimatische und geologische Faktoren verursacht wurden. Zu diesen Faktoren zählten wohl die niedrigen Erträge auf dem leichten Ackerboden, der sich auf dem in der Gegend der archäologischen Fundstellen in Zagórzycze dominierenden lehmigen und sandigen Untergrund ausbildete.

czące o silnych wpływach wczesnej kultury przeworskiej lub też są to znaleziska, które wręcz można przypisać tylko tej jednostce kulturowej. Są wśród nich zarówno osady – np. obiekty o starszej niż późnolateńska metryce w Jakuszowicach i Charbinowicach,⁴² jak i nienotowane wcześniej na tym obszarze cmentarzyska, znane np. ze stanowisk w Stradowie i Pełczyskach,⁴³ na których zmarłych chowano według norm panujących w kulturze przeworskiej.

Zmianę oblicza kulturowego i w jakimś stopniu również etnicznego wschodniego pogranicza grupy tynieckiej w późnym okresie lateńskim należy najpewniej łączyć z napływem kolejnych, nowych fal ludności kultury przeworskiej zamieszkującej nad górną Nidą oraz na obszarach wschodniej i północnej części Niecki Nidziańskiej i na Wyżynie Sandomierskiej. Niewykluczone, że stamtąd pochodzili też osadnicy, którzy u schyłku okresu lateńskiego osiedli w Zagórzycach. Napływała ludność kultury przeworskiej, zachowując w dużym stopniu niezależność kulturową, utrzymywała żywe kontakty z kręgiem kultury późnoceltyckiej. Świadczy o tym nie tylko długa lista późnolateńskich importów celtyckich występujących w kontekście materiałów wczesnoprzeworskich, ale wskazuje też na to specyfika nekropoli wczesnoprzeworskich założonych u schyłku okresu lateńskiego w strefie lessowej, na których jeszcze we wczesnym okresie rzymskim spotyka się czworokątne obiekty rowkowe nawiązujące do podobnych lub wręcz identycznych obiektów spotykanych na późnolateńskich nekropolach celtyckich, zwłaszcza tych z obszaru Europy Zachodniej.⁴⁴

Zanikowi grupy tynieckiej w ciągu fazy B1 towarzyszyły poważne przekształcenia osadnicze w całej strefie lessowej w okolicach Krakowa.⁴⁵ Nie ominęły one również Zagórzyc, gdzie nie odnotowano śladów kontynuacji osadnictwa z okresu lateńskiego. Dopiero w ciągu fazy B2, po okresie zauważalnej przerwy osadniczej, kolejna grupa ludności kultury przeworskiej założyła tu dużą osadę, której bogate pozostałości zbadano na stano-

44 Beispielsweise Kryspinów, Kreis Krakau (Godłowski 1977; Godłowski 1995), Michałowice, Kreis Kazimierza Wielka, Fdpl. 1 (Pikulski und Zagórska-Telega 2011; Zagórska-Telega u. a. 2011), Szarbia, Kreis Proszowice (Naglik 2002).

45 Godłowski 1995.

46 Grygiel und Pikulski 2006; Grygiel, Pikulski und Trojan 2009; Grygiel, Pikulski und Trojan 2011.

42 Godłowski 1986, 110–111; Czaplą 1994; Byrska 2001; niepublikowane zbiory Instytutu Archeologii UJ.

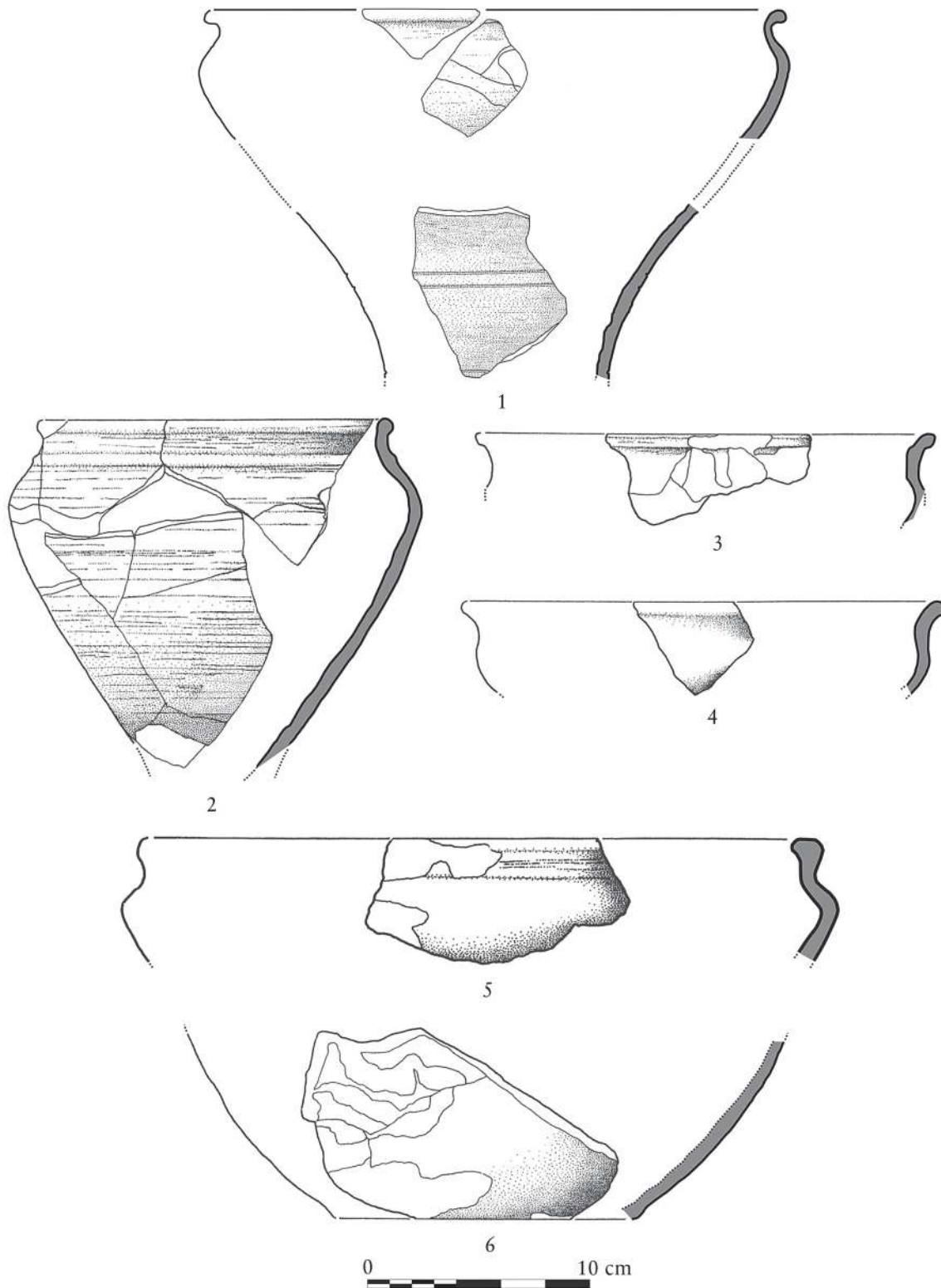
43 Gajewski i Woźniak 2000; Rudnicki 2005a; Rudnicki 2009.

44 Np. Kryspinów, pow. Kraków (Godłowski 1977; Godłowski 1995), Michałowice, pow. Kazimierza Wielka, st. 1 (Pikulski i Zagórska-Telega 2011; Zagórska-Telega i in. 2011), Szarbia, pow. Proszowice (Naglik 2002).

45 Godłowski 1995.

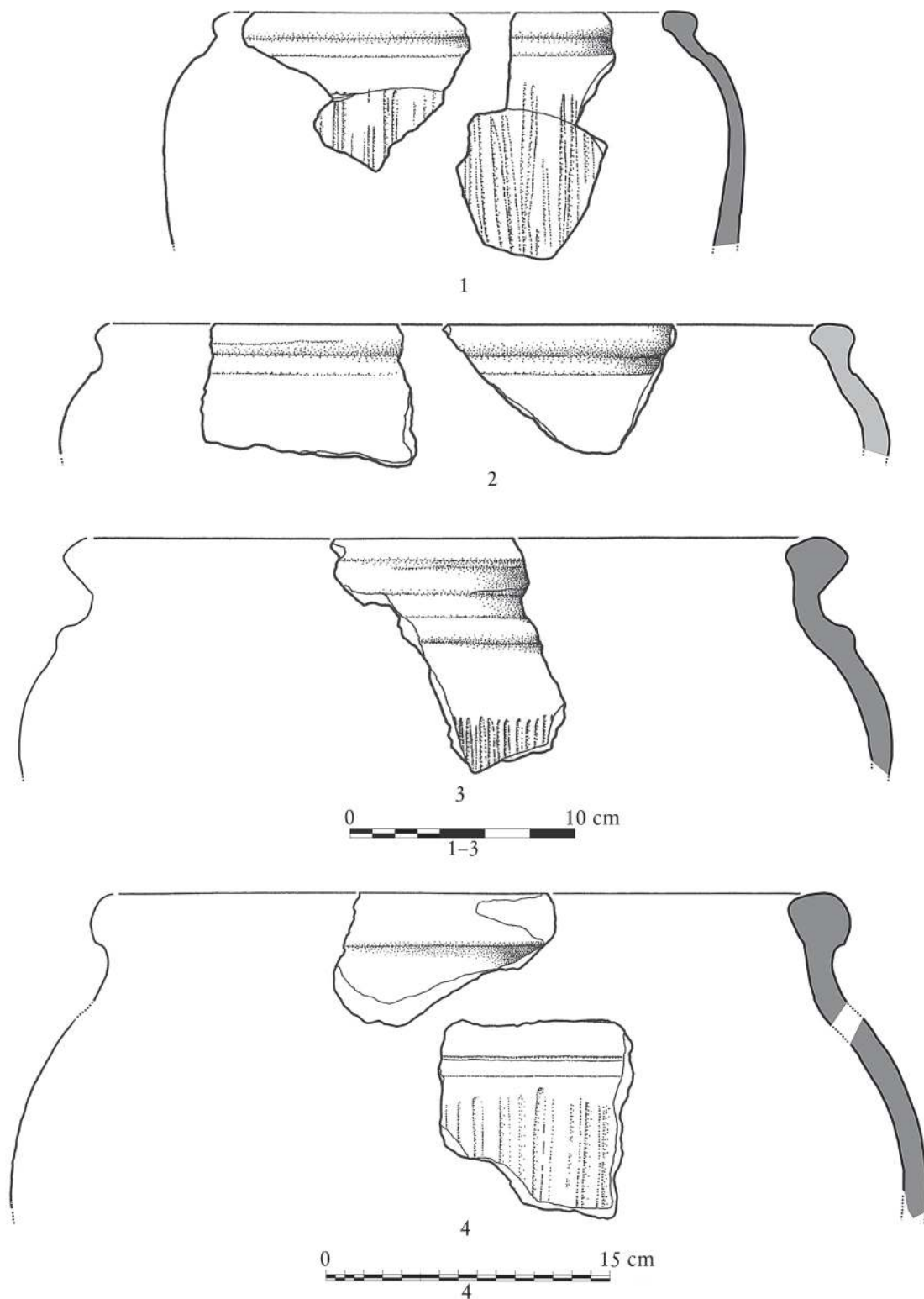
wisku 1.⁴⁶ Zagadkowe są przyczyny znaczącej niestabilności osadniczej obserwowanej w Zagórzycach, wpisującej się po części w szerszy kontekst przeobrażeń osadnictwa na lessach podkrakowskich. Zaistniałe tu przemiany nie miały raczej charakteru zjawisk gwałtownych, którym towarzyszą zwykle warstwy zniszczeń i pożarów na osadach, czego nie odnotowano w przypadku Zagórzyc. Podłożem częstych przemian osadniczych mogły być natomiast zmieniające się dynamicznie warunki gospodarowania wynikające z działania określonych czynników klimatyczno-glebowych. Jednym z nich była najpewniej niewielka wydajność lekkich gleb rolnych wykształconych na glinach i piaskach dominujących w otoczeniu stanowisk archeologicznych w Zagórzycach.

46 Grygiel i Pikulski 2006; Grygiel, Pikulski i Trojan 2009; Grygiel, Pikulski i Trojan 2011.

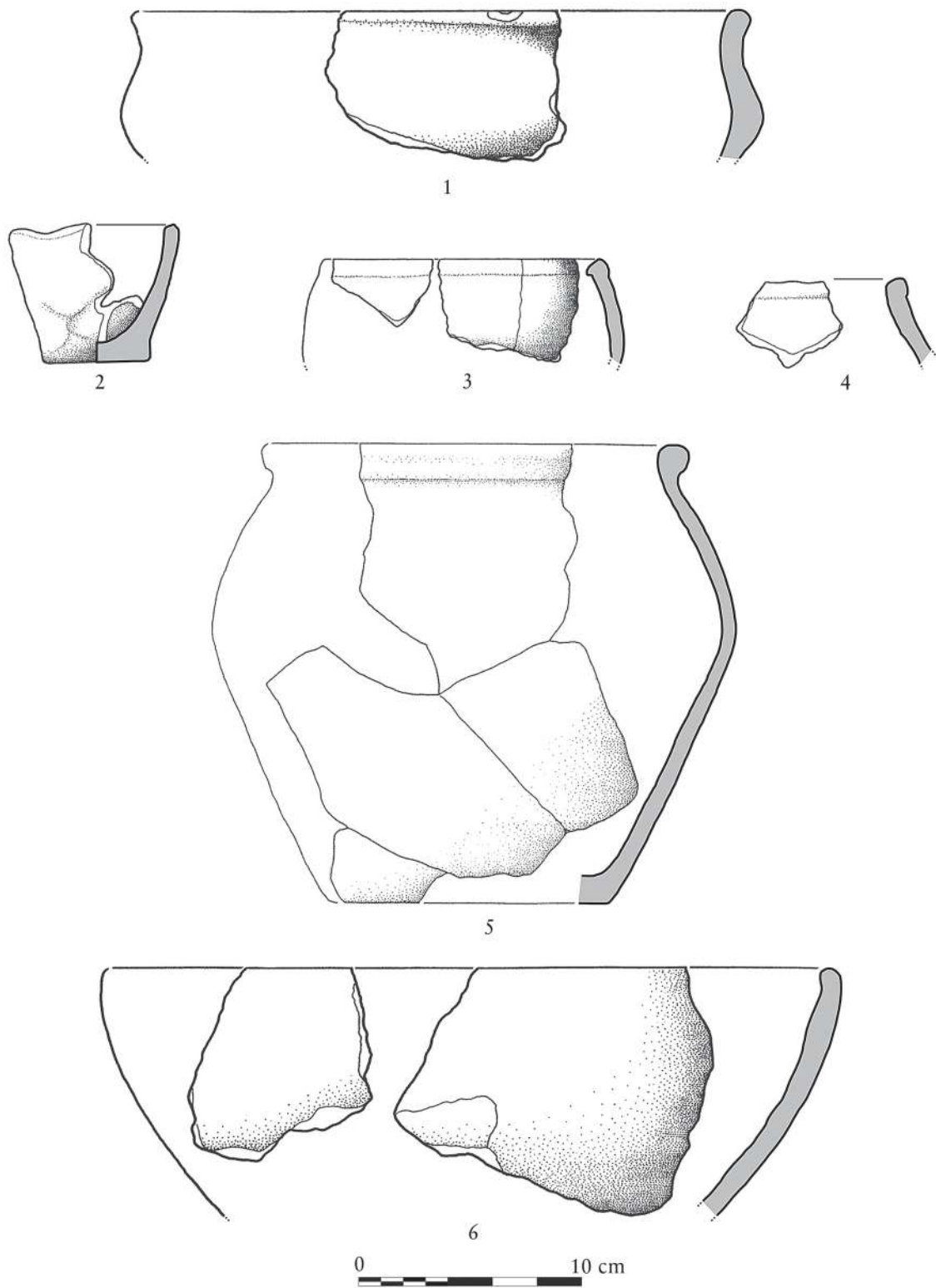
Taf. 1 Zagórzycze Fdpl. 1: Bef. 9 (2-6), 100 (1). ‚Graue‘ Ware der Tyniec-Gruppe – Drehscheibenkeramik.

Tabl. 1 Zagórzycze stan. 1: Obiekt 9 (2-6), 100 (1). Tzw. ceramika szara grupy tynieckiej – ceramika wykonana przy użyciu koła garncarskiego.

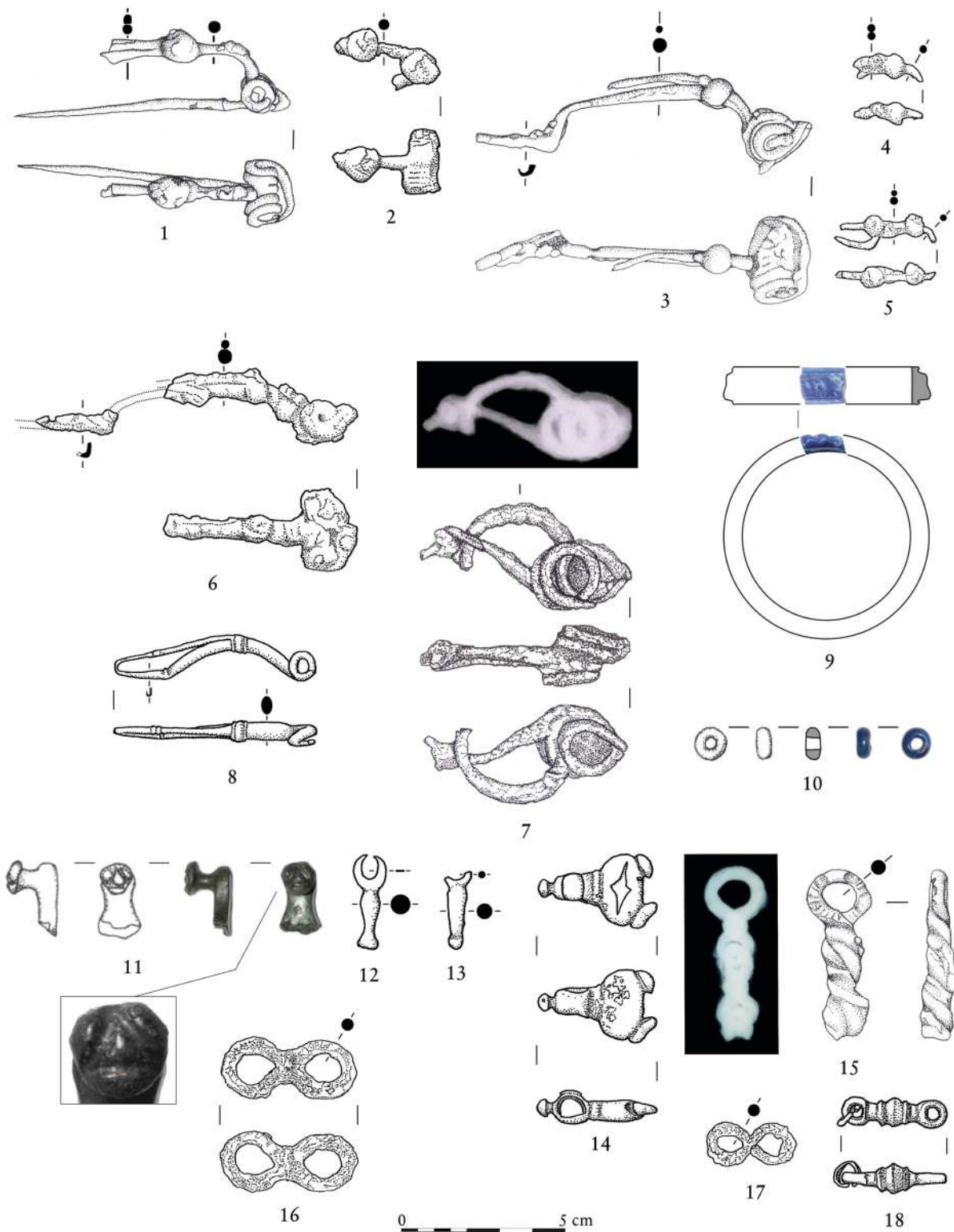
Taf. 2 Zagórze Fdpl. 1: Bef. 9 (2-4), 21 (1). Graphitton-Keramik der Tyniec-Gruppe – 1, 3 und 4; Drehscheibenkeramik; 2: handgemachte Keramik.

Tabl. 2 Zagórze stan. 1: Obiekt 9 (2-4), 21 (1). Ceramika grafitowa grupy tynieckiej – 1, 3 i 4; ceramika wykonana przy użyciu koła garncarskiego; 2: ceramika lepiona ręcznie.

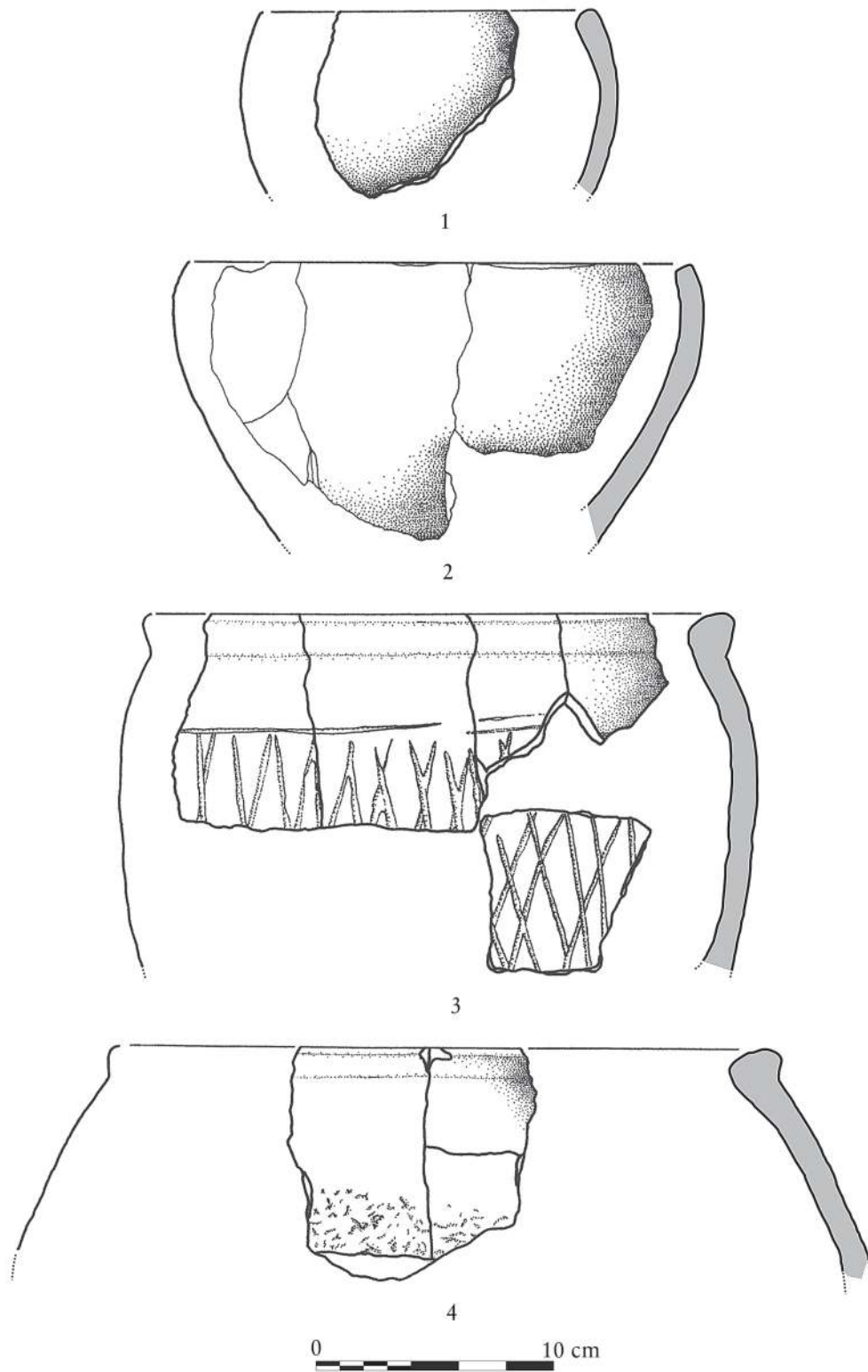
Taf. 3 Zagórzycze Fdpl. 1: Bef. 9 (1), 21 (2-5), Kulturschicht (6). Handgefertigte Keramik der Tyniec-Gruppe.

Tabl. 3 Zagórzycze stan. 1: Obiekt 9 (1), 21 (2-5), warstwa kulturowa (6). Ceramika ręcznie lepiona grupy tynieckiej.

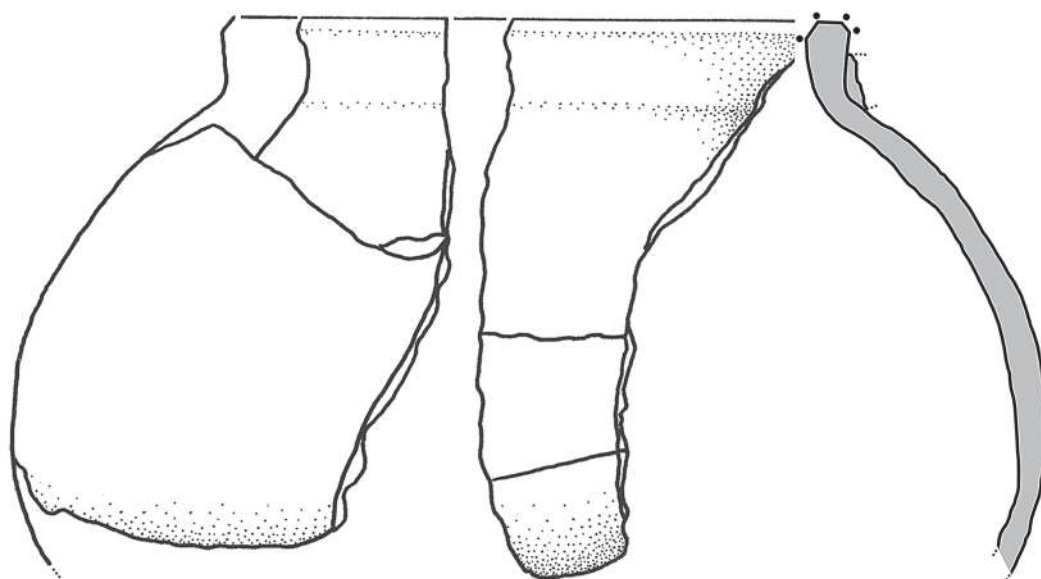
Taf. 4 Zagórzycze Fdpl. 1: Funde der Tyniec-Gruppe. Bef. 9 (1), 21 (2, 15-17), 100 (6, 10, 11), 267 (8), 276 (5), Kulturschicht und Oberflächenfunde (3, 4, 7, 9, 12-14, 18). 1-7, 15-17 - Eisen; 8, 11-14, 18 - Bronze; 9, 10 - Glas.

Tabl. 4 Zagórzycze stan. 1: Wybór artefaktów grupy tynieckiej. Obiekt 9 (1), 21 (2, 15-17), 100 (6, 10, 11), 267 (8), 276 (5), warstwa kulturowa i znalezi-ska powierzchniowe (3, 4, 7, 9, 12-14, 18). 1-7, 15-17 - żelazo; 8, 11-14, 18 - brąz; 9, 10 - szkło.

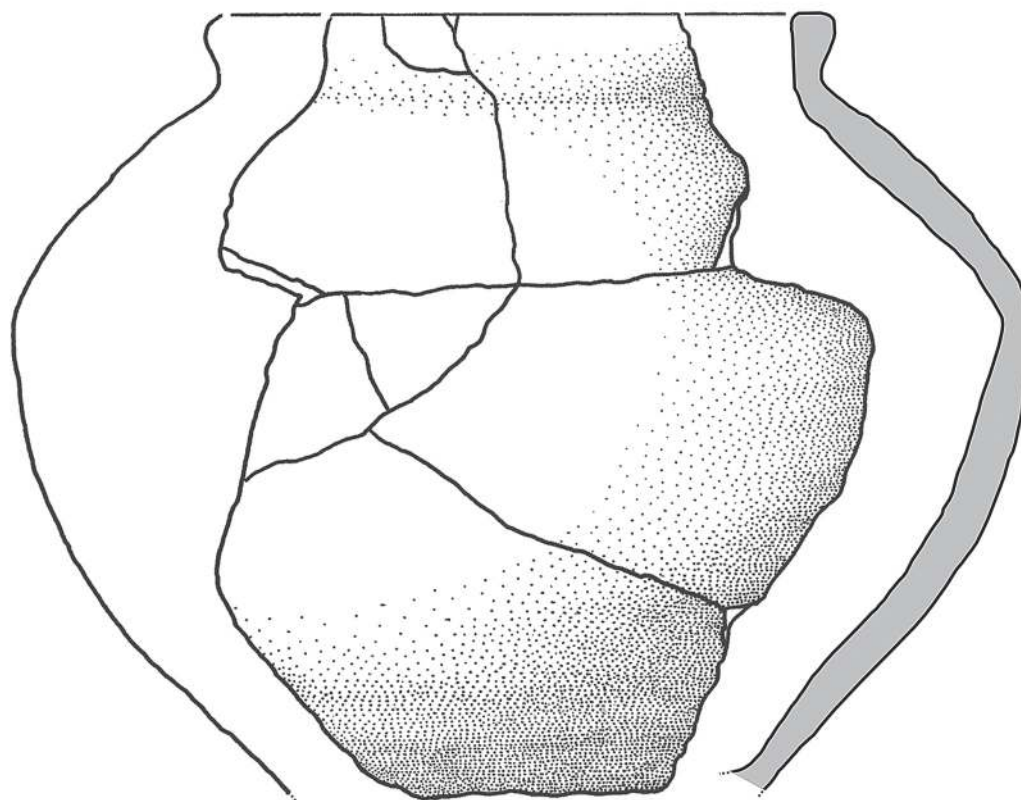

Taf. 5 Zagórzycze Fdpl. 1: Bef. 11. Handgefertigte Keramik der Tynec-Gruppe.

Tabl. 5 Zagórzycze stan. 1: Obiekt 11. Ceramika ręcznie lepiona grupy tynieckiej.

1

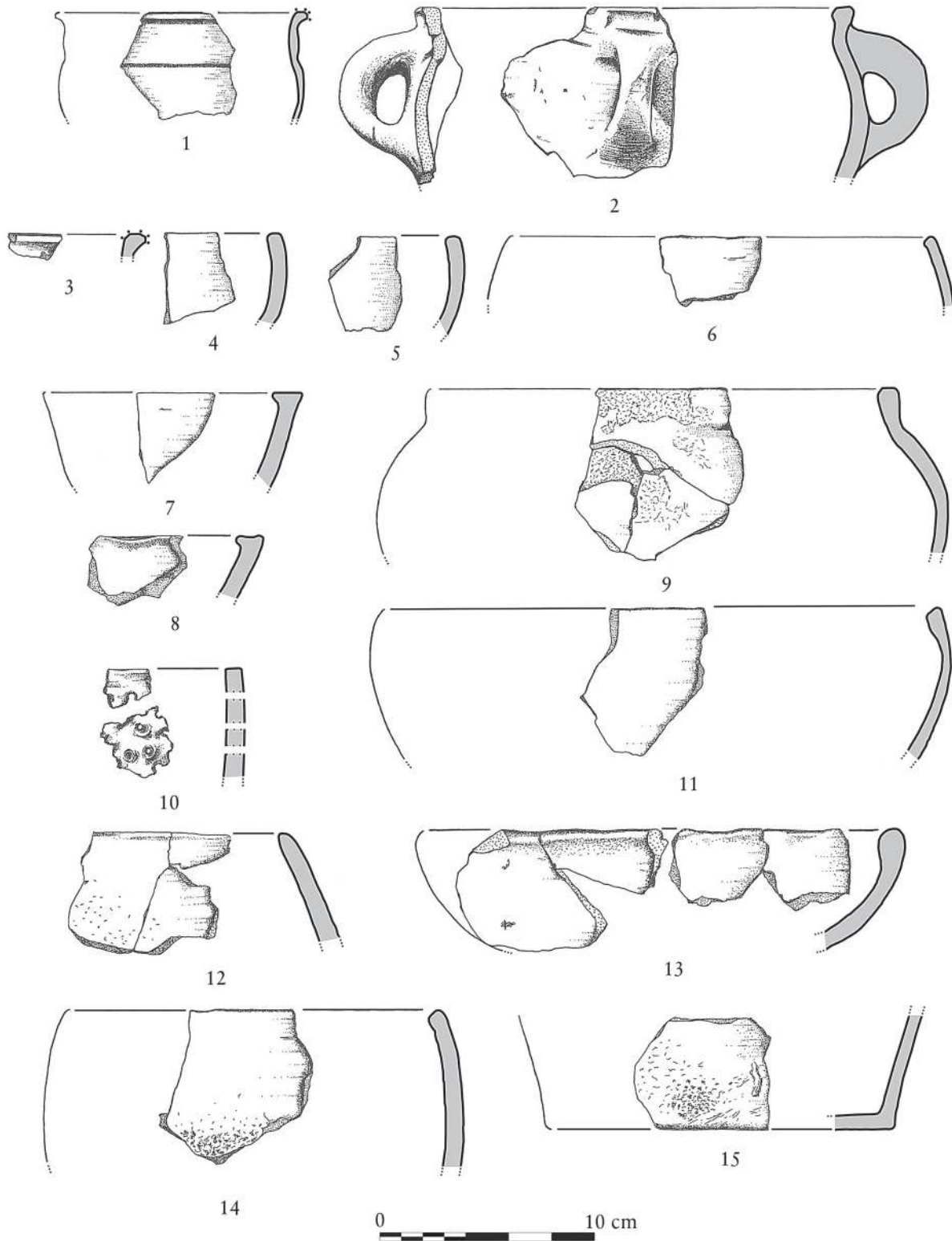

2

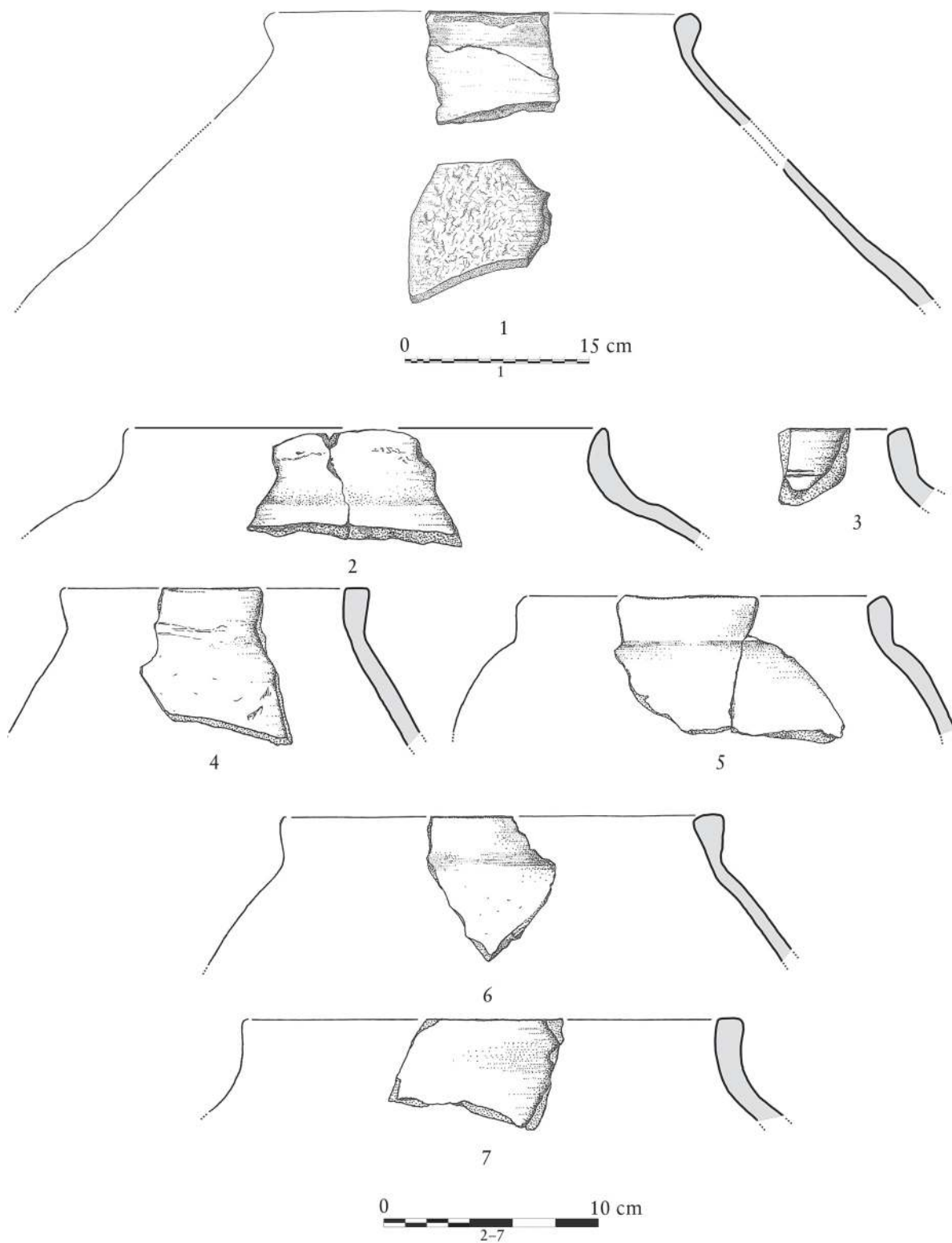
Taf. 6 Zagórzycze Fdpl. 1: Bef. 11. Handgefertigte Keramik der Tyniec-Gruppe.

Tabl. 6 Zagórzycze stan. 1: Obiekt 11. Ceramika ręcznie lepiona grupy tynieckiej.

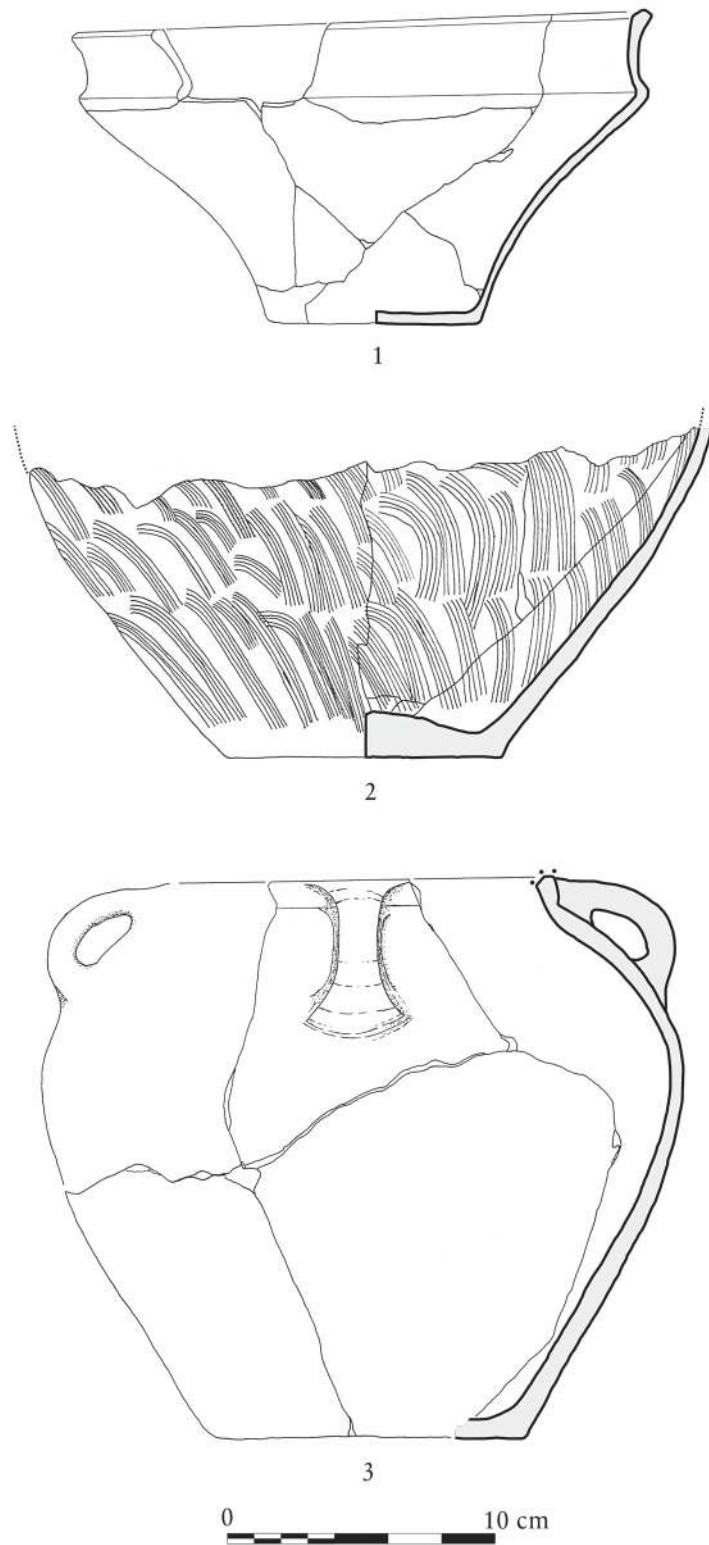
Taf. 7 Zagórzycze Fdpl. 1: Bef. 90. Handgefertigte Keramik der Tyniec-Gruppe.

Tabl. 7 Zagórzycze stan. 1: Obiekt 90. Ceramika ręcznie lepiona grupy tynieckiej.

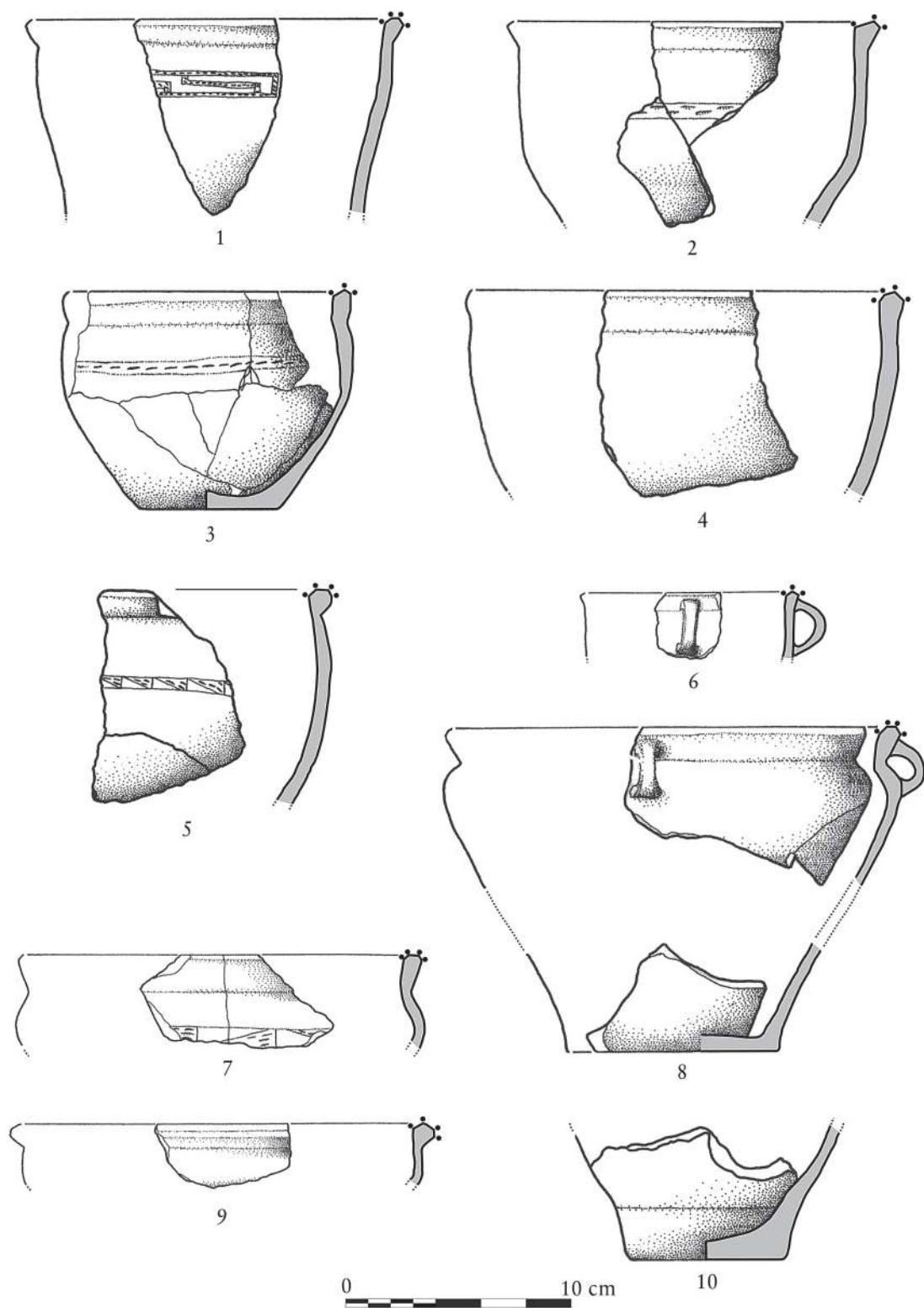
Taf. 8 Zagórzycze Fdpl. 1: Bef. 90. Handgefertigte Keramik der Tynieck-Gruppe.

Tabl. 8 Zagórzycze stan. 1: Obiekt 90. Ceramika ręcznie lepiona grupy tynieckiej.

Taf. 9 Zagórzycze Fdpl. 1: Bef. 89. Handgefertigte Keramik der Tynec-Gruppe.

Tabl. 9 Zagórzycze stan. 1: Obiekt 89. Ceramika ręcznie lepiona grupy tynieckiej.

Taf. 10 Zagórzycze Fdpl. 1: Bef. 11. Handgefertigte Keramik der Tynieć-Gruppe.

Tabl. 10 Zagórzycze stan. 1: Obiekt 11. Ceramika ręcznie lepiąca grupy tyniećkiej.

Taf. 11 Zagórzycze Fdpl. 1: Funde der Tyniec-Gruppe. Bef. 76 (8), Kulturschicht (1-7, 9-12). 1 - Eisen u. Bronze (Reparaturspuren); 2-7 - Eisen; 8 - Glas; 9-12 - Drehscheibenkeramik.

Tabl. 11 Zagórzycze stan. 1: Wybór zabytków grupy tynieckiej. Obiekt 76 (8), warstwa kulturowa (1-7, 9-12). 1 - żelazo i brąz (ślady naprawy); 2-7 - żelazo; 8 - szkło; 9-12 - ceramika wykonana przy użyciu koła garncarskiego.

Bibliographie

Bibliografia

Almgren 1923

Oskar Almgren. *Studien über nordeuropäischen Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderten mit Berücksichtigung der provinziäl-römischen und südrussischen Formen*. Bd. 32. Mannus-Bibliothek. Leipzig: Kabitzsch, 1923.

Becker 1992

Carl Johan Becker. „Studien zur jüngeren vorrömischen Eisenzeit auf Bornholm“. *Acta Archaeologica* 63 (1992), 1–38.

Brandt 2001

Jochen Brandt. *Jastorf und Latène. Kultureller Austausch und seine Auswirkungen auf soziopolitische Entwicklungen in der vorrömischen Eisenzeit*. Internationale Archäologie. Rahden/Westf.: Marie Leidorf, 2001.

Bujna 2003

Jožef Bujna. „Spony z keltských hrobov bez výzbroje z územia Slovenska (Typovo-chronologické triedenie LTB- a CI-spôn)“. *Slovenská archeológia* 51.1 (2003), 39–108.

Bujna 2005

Jožef Bujna. *Kruhový šperk z laténskych ženských hrobov na Slovensku*. Nitra: Archeologický Ōstav SAV Nitra, 2005.

Byrska 2001

Małgorzata Byrska. *Osada z młodszego okresu przedrzymskiego na stan. 2 w Jakuszowicach, gm. Kazimierza Wielka*. Unpublizierte Magisterarbeit. Kraków, 2001.

Čižmářová 2011

Jana Čižmářová. *Keltská pohřebiště na Moravě. Okresy Brno-město a Brno-venkov*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2011.

Czapla 1994

Irena Czapla. *Osada w Jakuszowicach w młodszym okresie przedrzymskim*. Unpublizierte Magisterarbeit. Kraków, 1994.

Dąbrowska 1988

Teresa Dąbrowska. *Wczesne fazy kultury przeworskiej. Chronologia – zasięg – powiązania*. Warszawa: Państwowe Wydawn. Naukowe, 1988.

Dąbrowska 1997

Teresa Dąbrowska. *Kamieńczyk. Ein Gräberfeld der Przeworsk-Kultur in Ostmasowien*. Monumenta Archaeologica Barbarica. Kraków: Wydawnictwo Secesja, 1997.

Dąbrowska 2008

Teresa Dąbrowska. *Młodszy okres przedrzymski na Mazowszu i zachodnim Podlasiu. Zarys kulturowo-chronologiczny. Materiały Starożytno i Wczesnośredniowieczne*. Warszawa: Państwowe Muzeum Archeologiczne, 2008.

Dulęba 2009

Przemysław Dulęba. „Przemiany kulturowe w zachodniej Małopolsce w okresie od III do I wieku przed Chr. Przyczynki do kontaktów między Celtami a Germanami“. In *Archeologia Barbarzyńców 2008: powiązania i kontakty w świecie barbarzyńskim*. Hrsg. von M. Karwowski und E. Droberjar. Collectio Archaeologica Ressoviensis 13. Rzeszów: Mitel, 2009, 11–35.

Dzięgielewska und Dzięgielewski 2008

Magdalena Dzięgielewska und Karol Dzięgielewski. „Na rubieżach celtyckiego świata. Badania wioski sprzed 2200 lat w Podłężu koło Krakowa“. *Alma Mater* 99 (2008), 55–60.

Gajewski und Woźniak 2000

Leszek Gajewski und Zenon Woźniak. „Cmentarzysko wczesno-przeworskie w Stradowie, pow. Kazimierza Wielka“. *Sprawozdania archeologiczne* 52 (2000), 231–327.

Gebhard 1989

Rupert Gebhard. *Der Glasschmuck aus dem Oppidum von Manching*. Die Ausgrabungen in Manching. Wiesbaden und Stuttgart: Franz Steiner, 1989.

Gebhard 1991

Rupert Gebhard. *Die Fibeln aus dem Oppidum von Manching*. Die Ausgrabungen in Manching. Stuttgart: Franz Steiner, 1991.

Gocman und Pieńkos 2012

Ułana Gocman und Igor Pieńkos. „Gospodarka hodowlana na terenie wielokulturowej osady w Zagórzycach, gm. Kazimierza Wielka (od III okresu epoki brązu do wczesnego okresu wpływów rzymskich)“. In *Peregrinationes archaeologicae in Asia et Europa: Joanni Chochorowski dedicatae*. Hrsg. von W. Blajer und J. Chochorowski. Kraków: Instytut Archeologii UJ und Profil-Archaeo, 2012, 349–358.

Godłowski 1977

Kazimierz Godłowski. „Das Gräberfeld in Kryspinów bei Kraków und seine Bedeutung für den Übergang zwischen der Latène- und der römischen Kaiserzeit in Kleinpolen“. In *Symposium: Ausklang der Latène-Zivilisation und Anfänge der germanischen Besiedlung im Mittleren Donaugebiet*. Hrsg. von B. Chropovsk. Bratislava: VEDA, 1977, 59–80.

Godłowski 1985

Kazimierz Godłowski. *Przemiany kulturowe i osadnicze w południowej i środkowej Polsce w młodszym okresie przedrzymskim i w okresie rzymskim*. Polska Akademia Nauk, Oddział w Krakowie: Prace Komisji Archeologicznej. Wrocław u. a.: Ossolineum, 1985.

Godłowski 1986

Kazimierz Godłowski. „Jakuszowice, eine Siedlung der Bandkeramik, älteren Bronzezeit, jüngeren vorrömischen Eisenzeit, Römischen Kaiserzeit und der frühen Völkerwanderungszeit in Südpolen“. *Die Kunde N. F.* 37 (1986), 103–132.

Godłowski 1995

Kazimierz Godłowski. „Die ältere Kaiserzeit in der Umgebung von Kraków“. In *Kelten, Germanen, Römer im Mitteldonauegebiet vom Ausklang der Latènezivilisation bis zum 2. Jahrhundert. Materialien des VII. Internationalen Symposiums ‚Grundprobleme der Frühgeschichtlichen Entwicklung im Nördlichen Mitteldonauegebiet‘* veranstaltet von: Archäologisches Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften in Nitra 13.–16. Dezember 1994. Hrsg. von J. Tejral, K. Pieta und J. Rajtár. Spisy Archeologického Ústavu AVČR Brno. Brno und Nitra: Archäologische Inst. der Akademie der Wiss. der Tschechischen Republik u. Slowakei, 1995, 83–102.

Grygiel 2012

Michał Grygiel. „Zagórzycze, Polen“. In *Lexikon zur keltischen Archäologie*. Hrsg. von S. Sievers, O. H. Urban und P. C. Rams. Mitteilungen der Prähistorischen Kommission. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaft, 2012, 2019–2020.

Grygiel und Pikulski 2006

Michał Grygiel und Jacek Pikulski. „Archäologische Forschungen von 2001–2002 an der multikulturellen Fundstelle 1 in Zagórzycze, Gde. Kazimierza Wielka, Woj. Świętokrzyskie“. *Recherches Archeologiques de 1999–2003* (2006), 136–159.

Grygiel, Pikulski und Trojan 2009

Michał Grygiel, Jacek Pikulski und Marek Trojan. „The research on the multicultural site no. 1 in Zagórzycze, com. and distr. Kazimierza Wielka, voiv. Świętokrzyskie during the years 2003 to 2004“. *Recherches Archéologiques SN 1* (2009), 199–275.

Grygiel, Pikulski und Trojan 2011

Michał Grygiel, Jacek Pikulski und Marek Trojan. „Przyczynki do poznania przemian kulturowo-osadniczych u schyłku starożytności w rejonie wielokulturowej osady na stanowisku 2 w Jakuszowicach“. *Światowit VIII(XLIX)/B 2009–2010* (2011), 89–100.

Hachmann 1961

Rolf Hachmann. „Die Chronologie der jüngeren vorrömischen Eisenzeit. Studien zum Stand der Forschung im nördlichen Mitteleuropa und in Skandinavien“. *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 41* (1961), 1–276.

Haevernick 1960

Thea Elisabeth Haevernick. *Die Glasarmringe und Ringperlen der Mittel- und Spätlatènezeit auf dem europäischen Festland*. Bonn: Habelt, 1960.

Hodson 1968

Frank Roy Hodson. *The La Tène Cemetery at Münsingen-Rain. Catalogue and relative Chronology*. Acta Bernensia. Bern: Stämpfli, 1968.

Jovanović 1983

Borislav Jovanović. „Les chaînes de ceinture chez les Scordisques“. *Études celtiques 20.1* (1983), 43–57.

Karwowski 1997

Maciej Karwowski. „Keltische Glasfunde im polnischen Gebiet“. *Przegląd Archeologiczny 45* (1997), 33–71.

Karwowski 2004

Maciej Karwowski. „Latènezeitlicher Glasringschmuck aus Österreich“. *Mitteilungen der prähistorischen Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 55* (2004), 1–241.

Kostrzewski 1919

Józef Kostrzewski. *Die ostgermanische Kultur der Spätlatènezeit*. Mannus-Bibliothek 19. Leipzig und Würzburg: Kabitzsch, 1919.

Krämer 1985

Werner Krämer. *Die Grabfunde von Manching und die latènezeitlichen Flachgräber von Südbayern*. Die Ausgrabungen in Manching. Stuttgart: Franz Steiner, 1985.

Laueremann 1989

Ernst Laueremann. „Eine latènezeitliche Gürtelkette aus Oberrohrbach, Gem. Leobendorf, VB Korneuburg, Niederösterreich“. *Archaeologia Austriaca 73* (1989), 57–66.

Liana 1970

Teresa Liana. „Chronologia względna kultury przeworskiej we wczesnym okresie rzymskim“. *Wiadomości Archeologiczne 35.4* (1970), 429–491.

Márton 2004

András Márton. „La fibule du type de Mötschwil“. *Acta Archaeologica Scientiarum Hungaricae 55.3/4* (2004), 279–322.

Meduna 1980

Jiří Meduna. *Die latènezeitlichen Siedlungen in Mähren*. Brno: Archeologický ústav Československé Akad. Ved, 1980.

Naglik 2002

Ryszard Naglik. „Cmentarzysko kultury przeworskiej na stanowisku 7 w Szarbiu, gm. Koniusza (badania w latach 1997 i 1999)“. *Materiały Archeologiczne 33* (2002), 141–162.

Nylén 1955

Erik Nylén. *Die jüngere vorrömische Eisenzeit Gotlands. Funde, Chronologie, Formenkunde*. Uppsala: Almqvist & Wiksell, 1955.

Pikulski und Zagórska-Telega 2011

Jacek Pikulski und Joanna Zagórska-Telega. „Obiekty rowkowe na cmentarzysku kultury przeworskiej w Michałowicach, stan. 1, gm. Czarnocin, woj. świętokrzyskie“. In *Archeologie barbarů 2010: Hroby a Pohřebiště Germánů mezi Labem a Dunajem, Sborník příspěvků ze VI. Protobistorické konference Hradec Králové, 6.–9. září 2010*. Hrsg. von E. Droberjar. Studia Archaeologica Suebica. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, 207–226.

Polenz 1971

Hartmut Polenz. *Mittel- und Spätlatènezeitliche Brandgräber aus Dietzenbach, Landkreis Offenbach am Main*. Studien und Forschungen. Langen: Kühn, 1971.

Polenz 1978

Hartmut Polenz. „Gedanken zu einer Fibel von Mittellatèneschema aus Käyseri in Anatolien“. *Bonner Jahrbücher 71* (1978), 181–216.

Poleska 2000

Paulina Poleska. „Celtycki warsztat garncarski na osadzie w Krakowie-Pleszowie (stan. 20)“. *Materiały Archeologiczne Nowej Huty* 22 (2000), 75–93.

Poleska 2006

Paulina Poleska. *Celtycki mikroregion osadniczy w rejonie podkarkowskim*. Biblioteka Muzeum Archeologicznego w Krakowie. Kraków: Muzeum Archeologiczne w Krakowie, 2006.

Rapin 1987

André Rapin. „Le système de suspension des foudreaux d'épée laténiens au IIIe siècle avant J.C. Innovations techniques et reconstitution des éléments périssables“. In *Celti ed Etruschi nell'Italiacentro-settentrionale dal V secolo a. C. alla romanizzazione: Atti del Colloquio Internazionale, Bologna 12–14 aprile 1985*. Hrsg. von D. Vitali. Fonti e studi. Bologna: Bologna University Press, 1987, 529–539.

Rapin 1991

André Rapin. „Le ceinturon métallique et l'évolution de la panoplie celtique au IIIe siècle av. J.-C.“. *Études celtiques* 28 (1991), 349–368.

Reitinger 1966

Josef Reitinger. „Die latènezeitlichen Funde des Braunauer Heimathauses. Ein Beitrag zur Kenntnis der latènezeitlichen Bronze- und Eisenketten“. *Jahrbuch der Oberösterreichischen Musealvereins* 111 (1966), 165–236.

Rudnicki 1996

Marcin Rudnicki. „The Celtic Settlement at Pelczyska near Złota“. In *Kontakte längs der Bernsteinstraße (zwischen CaputAdriae und den Ostseegebieten) in der Zeit um Christi Geburt. Materialien des Symposiums, Kraków, 26.–29. April 1995*. Hrsg. von Z. Woźniak. Kraków: Muzeum Archeologiczne w Krakowie, 1996, 243–256.

Rudnicki 2005a

Marcin Rudnicki. „A Late La Tène Inhumation Grave from Pelczyska: Comments on the Cultural Situation in the Upland Area of Little Poland“. In *Celts on the Margin. Studies in European Cultural Interaction 7th Century BC – 1st Century AD Dedicated to Zenon Woźniak*. Hrsg. von H. Dobrzańska. Kraków: Institute of Archaeology and Ethnology of the Polish Academy of Sciences, 2005, 195–205.

Rudnicki 2005b

Marcin Rudnicki. „Schyłek osadnictwa celtyckiego w zachodniej Małopolsce. Problem interpretacji sytuacji kulturowej w III fazie grupy tynieckiej“. *Východoslovenský pravek* 7 (2005), 195–197.

Rudnicki 2009

Marcin Rudnicki. „Besiedlungs- und Kulturveränderungen in Kleinpolen während der späten Latènezeit und zu Beginn der älteren Römischen Kaiserzeit“. In *Mitteleuropa zur Zeit Marbod. Tagung Rožtoky u Křivokláta 4.–8.12.2006 anlässlich des 2000-jährigen Jubiläums des römischen Feldzuges gegen Marbod*. Hrsg. von V. Salač und J. Bemmann. Grundprobleme der Frühgeschichtlichen Entwicklung im Mittleren Donaauraum. Praha und Bonn: Archeologický Ústav Akad. věd České Rep., 2009, 289–330.

Rustoiu 2005

Aurel Rustoiu. „Celtic-indigenous connections in Oltenia during middle La Tène. Observations concerning a Celtic grave from Telești“. *Ephemeris Napocensis* 14/15 (2005), 53–71.

Rustoiu 2006

Aurel Rustoiu. „A Journey to Mediterranean. Peregrination of the Celtic Warrior from Transylvania“. *Studia Universitatis „Babeş-Bolyai“ Historia. Special Issue: Focusing on Iron Age Elites* 51.1 (2006).

Rustoiu 2011

Aurel Rustoiu. „The Celts from Transylvania and the Eastern Banat and Their Southern Neighbours. Cultural Exchanges and Individual Mobility“. In *The Eastern Celts. The Communities between Alps and Black Sea*. Hrsg. von M. Guštin und M. Jetvić. Knjižnica Annales mediterraneae. Koper und Beograd: Univ. na Primoerskem, 2011, 163–169.

Stanczik und Vaday 1971

Ilona Stanczik und Andrea Vaday. „Keltische Bronzegürtel „ungarischen“ Typs im Karpatenbecken“. *Folia Archaeologica* 22 (1971), 7–27.

Suter 1984

Peter J. Suter. „Neuere Mittellatène-Grabkomplexe aus dem Kanton Bern. Ein Beitrag zur Latène C-Chronologie des schweizerischen Mittellandes“. *Jahrbuch der Schweizerischen Gesellschaft für Ur- und Frühgeschichte* 67 (1984), 73–93.

Völling 1995

Thomas Völling. „Studien zu Fibelformen der jüngeren vorrömischen Eisenzeit und ältesten römischen Kaiserzeit“. *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission* 75 (1995), 148–282.

Waldhauser 1987

Jiří Waldhauser. „Keltische Gräberfelder in Böhmen: Dobrá Voda und Letky sowie Radovesice, Stránce und Tuchomyšl“. *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission* 68 (1987), 25–179.

Woźniak 1970

Zenon Woźniak. *Osadnictwo celtyckie w Polsce*. Wrocław, Warszawa und Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1970.

Woźniak 1974

Zenon Woźniak. „Kształtowanie się stref zasiedlenia w Małopolsce zachodniej w fazach C i D okresu lateńskiego“. *Slavia Antiqua* 21 (1974), 47–60.

Woźniak 1981

Zenon Woźniak. „Młodsza faza kultury lateńskiej (celtyckiej) i grupa tyniecka“. In *Późny okres lateński i okres rzymski*. Hrsg. von J. Wielowiejski. Prahistoria ziem polskich. Wrocław u. a.: Zakład narodowy im. Ossolińskich, 1981, 248–263.

Woźniak 1990

Zenon Woźniak. *Osada grupy tynieckiej w Podłężu Woj. Krakowskiej*. Wrocław, Warszawa und Kraków: Ossolineum, 1990.

Woźniak 1992

Zenon Woźniak. „Zur Chronologie der keltischen Siedlungsmaterialien aus Schlesien und Kleinpolen“. In *Probleme der relativen und absoluten Chronologie ab Latènezeit bis zum Frühmittelalter. Grundlagen der frühgeschichtlichen Entwicklung im nördlichen Mitteldonauegebiet. Symposium Kraków-Karniowice, 3.–7. Dezember 1990*. Hrsg. von K. Godłowski und R. Madyda-Legutko. Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im nördlichen Mitteldonauegebiet. Kraków: Eigenverlag Uniwersytet Jagielloński, 1992, 9–17.

Woźniak 1996

Zenon Woźniak. „Neue Forschungsergebnisse über die jüngere Latènezeit in Südpolen“. *Archeološki Vestnik* 47 (1996), 165–172.

Woźniak 2004

Zenon Woźniak. „Rola Karpat Zachodnich w okresie lateriskim“. In *Okres lateński i rzymski w Karpatach polskich*. Hrsg. von J. Gancarski, A. Muzyczuk und M. Pawłowska. Krosno: Mitel, 2004, 43–70.

Woźniak und Poleska 1999

Zenon Woźniak und Paulina Poleska. „Zabytki typu jastorfskiego z zachodniej Małopolski“. In *Comblan. Studia z archeologii okresu przedrzymskiego i rzymskiego w Europie Środkowej dedykowane Teresie Dąbrowskiej w 65. rocznicę urodzin*. Hrsg. von J. Andrzejowski. Warszawa: Fundacja Przyjaciół Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, 1999, 379–394.

Zagórska-Telega u. a. 2011

Joanna Zagórska-Telega, Jan Bulas, Jacek Pikulski und Anita Szczepanek. „Excavations of multicultural site 1 at Michałowice, Czarnocin commune, Świętokrzyskie province, in the years 2008–2010“. *Recherches Archéologiques* N. S. 3 (2011), 195–225.

Abbildungsnachweis**Spis Rycin**

1–10 M. Grygiel, J. Pikulski, J. Chrustek.

Tafelnachweis**Spis Tablic**

1–7 M. Grygiel, J. Pikulski, J. Chrustek. 8–9 P. Oczko.
10 M. Grygiel, J. Pikulski, J. Chrustek. 11 P. Oczko.

MICHAŁ GRYGIEL

geb. 1976, ehem. Assistent am Institut für Archäologie der Jagiellonen Universität Kraków. Magisterarbeit 2000 und Dissertation 2013 an der Jagiellonen Universität Kraków. Wissenschaftliches Fachgebiet: Archäologie der Vorrömischen Eisenzeit und Römischen Kaiserzeit im europäischen Barbaricum, Siedlungsarchäologie und interkulturelle Kontakte zwischen Nord- und Mitteleuropa während der letzten vorchristlichen Jahrhunderte.

Dr Michał Grygiel
Krowoderska 71a/12a
31-158 Kraków, Polen
E-Mail: michgryg@gmail.com